

Postarizna plačena u gotovom

KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT — I. ÉV, OKTOBER, 6. SZ.
Szerkeszti: SZENTELEKY MORNÉL. Törsszerkesztő: CSUKA ZOLTÁN

Tartalom:

Tápai-Szabó László: Halgasson el a múlt? — Adorján András: Ecce vita (vers) — Kristály István: Szeptemberi muzsika (Novella). — Bencz Boldizsár: 1936 május szimfóniája. — Szirmai Károly: Szavak muzeuma (Novella). — Laták István két verse — Bencz Boldizsár: Életünk, az asszony (Vers). — Adorján András: Kis darab élet (Novella). — Herceg János: Ősz vizió (Elbeszélés). — Cziráky Imre: Andriska megszeliidül (Novella). — Popovics Jován - Csuka Zoltán: Gyerekek (Novellafordítás). — Berényi János: Európa korcsmai-ívójában (Vers).

Láthatár:

Polácsi János: Jaksics Gyura. — Csuka Zoltán: Popovics Jován, Reda mora da budé. — Adorján András: Zilahy Lajos, A lélek kialszik. — Czákó Tibor: Uj antologia. — Fekete Lajos: Zsigmond János, Agave. — Gergely Boriska: A szekszualitás, mint téma. — Laták István: Betrand Russel, Kína. — Czákó Tibor: Dános Árpád novelláiról. — Gergely Boriska: Sipos Domokos, Vágtat a hatal. — Polácsi János: Kis emberek pénze és a kultura. — Szenteleky Kornél: Rembrandt korának levegőjében.

A Kalangya hirei

A Kalangya már többször jelentette, hogy előfizetői táborának kiépítése mellett a közeljövőben hozzáfog a Kalangya-könyvtár kiépítéséhez is. Erdélyben a Szépművés Céh jár elől a világító példával és eddig hatvannyolc kötetet adott ki hét esztendő alatt, olyan köteteket, amelyek az egyetemes magyar irodalomban is méltán megállták a helyüket. A jugoszláviai magyar írók régi vágya, hogy a könyvkiadás valóra váljon és ezzel meg-
szűlessen az annyira beharangozott vajdasági regény is. A Kalangya-könyvtár megteremti ennek lehetőségét s mi biztosra vesz-

Hallgasson el a mult?

Szenteleky Kornél, a Kalangya szerkesztője júniusi számunkban „Egy dunai kulturterv“ címen igen figyelemre-méltó cikket írt a dunai népek kulturális közeledésének és egymás megismerésének szükségességéről. A cikk nemcsak belföldön, hanem a határokon túl is igen nagy fel-tűnést keltett és ahhoz több hozzászólás is történt. Ezek között kétségtelenül első helyen áll Dr. Tápay Szabó Lászlónak, a Pesti Napló nagyírója „csillagos“ vezércikk-írójának eszmefuttatása, amelyet a Kalangya részére küldött. Örömmel és bizonyos büszkeséggel nyújtjuk át olvasóinknak Dr. Tápay Szabó László cikkét és bizonyosra vesszük, hogy az elindított gondolat ezekután nem fog feleúton megállni. Reméljük, a közeljövőben jugoszláv és román részről is közölhetünk hozzászólásokat, hamarosan a napi sajtó, mint aktuális eseménnyel foglalkozhatik ezzel a kérdéssel. (Szerkesztőség).

Szenteleky Kornél „dunai terve“ attól kezdve, hogy napvilágot látott, bizonyára sok ember fantáziáját foglalkoztatta. A mai sivár korban, amikor valami nagy dolgot nemcsak nem eslepszik, de még csak akarni sem tud senki, figyelmet érdemel az, aki legalább elgondol valami nagyot. Előrebocsájtva azt a megjegyzést, hogy Szenteleky tervét nemcsak szépnek, de megvalósítandónak is tartom, közölni óhajtom néhány észrevételemet.

A terv nem új; csak a helyzet új, mely e tervet szükségessé tette.

Ötven évvel ezelőtt merült fel az a gondolat, hogy a szomorú emlékü monarchia népeit meg kell ismertetni egymással, egy óriás méretű irodalmi mű útján. Miután Rudolf trónörökös állott a mű szerkesztő bizottságának élére, könnyű volt e nagy vállalkozást létrehozni. A monarchiában nem volt olyan író vagy művész, aki közreműködését megtagadta volna. Ugy Ausztria, mint Magyarország törvényhozása évről-évre nagy összegekkel támogatta e vállalkozást, s a tudósok és művészek egész sora igen költséges helyszíni kutatásokat végezhetett. „Az osztrák-magyar monarchia írásban és képben“ című, több, mint husz nagy kö-

tetre terjedő mű irodalmi, művészi és tudományos értéke tagadhatatlan, de azt a célját, hogy a népeket „közelebb hozza egymáshoz“, semmiképpen sem érte el. A szerkesztők gondosan őrködtek, hogy politikai tendenciák ne nyilatkozzanak meg e műben; nincsen is benne egy sor sem, melyen bárki is megütközhetnék. Miután a mű eredetileg igen olcsó, füzetes kiadásban jelent meg, igen sok ezer példányszámban terjedt el. Szívesen el is olvastuk a díszes köteteket, mert tartalmuk érdekelt bennünket. Pénzügyi szempontból sikeres volt a vállalkozás, mely husz éven át igen sok embernek nyújtott keresztet. Csak éppen a főcél nem érték el, — mindenki érdeklődéssel, de idegenkedve olvasta a nagy művet, mert ha ki is volt zárva belőle minden nemzetiségi mellék-tendencia, ott állott előttünk a legnagyobb tendencia: a monarchia felmagasztalása. Ezért pedig nem tudott lelkesedni senki, — legkevesbbé a magyar. Miután a mű csak német és magyar nyelven jelent meg, a monarchia többi népei ugyyszólván tudomást sem szereztek róla.

Később én is foglalkoztam egy „dunai tervvel“, azonban a világ-háboru megakadályozta, hogy a nagy nyilvánosság elé álljak vele. Miután megalapítottam a Magyar Adria Egyesületet, (melynek két tudományos expedíciója, immár huszonharmadik évfolyam-ban járó folyóirata és számos kiadványa nem közönséges siker-ekről tanuskodik), meg akartam szervezni egy Duna Bizottságot a Duna természettudományi, történelmi, gazdasági stb tanulmányozása céljából, úgy, hogy a munkából a Duna mellett élő összes nemzetek tudósai vegyék ki az őket megillető részt. Hét nem-zetről volt szó és azt gondoltam, hogy ezekben az országokban, legelőször is a legkiválóbb szellemeknek, a tudósoknak, íróknak és művészeknek kellene megérteniök egymást, holott még csak nem is ismerik egymást. A világesemények azonban eltemették ezt a tervet.

Most Szenteleky Kornél jön dunai tervével, mely banális kifejezéssel élve, nagy hiányt akar pótolni. Ezt a tervet első sorban a magam szempontjából ítélem meg. Gyermekkorom egy csekély részét tulnyomóan szerb lakosságú faluban töltöttem, a torontálmegyei Szőregen. A szerb nyelvet, melyet ott igazán játszva tanultam a sok Dusántól, Pavletől és Szvetozártól, sajnos nagyrészt már elfelejtettem, de a gyermekjátékokat még tudom, a szokásokat még ismerem s a „kolo“ és az egyház éneke még csong a fülemben. Sohasem volt semmi bajunk a szerbekkel, nekik se mivelünk, magyarok-szerbek egyformán szeretttük a lo-vainkat, egyformán tudtunk indulatoskodni és egyformán tud-tunk mulatni: egy perczig sem éreztük magunkat idegenül a szerbek között s a legkevesbbé sem fájt nekünk, hogy az az ember, akinek a házában lakunk, szerbül beszél és nem magyarul.

Minden vasárnap szerb templomba mentem, mert magyar templom talán még nem is volt akkor a faluban. Szerb emlékezéseimet közzé is tettem „Szegény ember gazdag élete“ című munkám első kötetében. De ha vannak is személyes impressziókból eredő fogalmain az ötven évvel ezelőtt élt szerb népről, nem tudom, hogy milyen a szerb nép ma? Bizonyára sok tekintetben más, mint volt ötven évvel ezelőtt, hiszen mi, magyarok is sok tekintetben megváltoztunk ugyanaz alatt az idő alatt. Nem tölthetnek már éveket a szerbek között és nincs rá út és mód, hogy megismerjem őket. Ha azonban Szenteleky terve megvalósul — persze csak a legtehetségesebb emberek közreműködésével és ha részt vesznek e munkában a többi érdekelt népek is, akkor mindenestre igen értékes dolgokkal bővílhetnek ismereteim és gazdagodhatik lelki világom.

Mimdegyik nép maga készítse a saját kulturájának arcképét, őszintén és bátran. Nem szükséges, hogy hibáinkra sok szót vesztlegessünk, mert azokat a világ sokkal jobban ismeri, mint érenyeinket. Mutassuk be, amiről azt hisszük, hogy érték és e kötelet fordítsuk le a magunk nyelvére.

Ezt a vállalkozást sem megvalósíthatatlannak, sem kockázatosnak nem tartom és ha nem is várom tőle azt, hogy a népek gondolkozását egészen át fogja alakítani; kétségtelen az, hogy sok kiváló elmében és sok becsületes szívben mély nyomokat fog hagyni.

Szenteleky tervének egyik részlete azonban gondolkodóba ejtett. Neki az a nézete, hogy nemcsak a politikának, hanem a történelemnek sem szabad e műben szóhoz jutni. Husz év óta tanítom a történelmet s a nap jelentékeny részét történelmi kutatásokkal töltöm el már több, mint negyedszázad óta. Valóban oly gonosz dolog lenne a történelem? Ezt én nem hiszem.

A történelem foliánsa olyan, mint egy csomag tarok-kártya; lehet belőle összeválogatni kilenc olyan lapot, hogy a játékos gyönyörködve tekint rá; de lehet belőle összeválogatni kilenc gyalázatos lapot is. Vannak történelmi munkák, melyek becsületesek és vannak, amelyek förtelmek. Az a legveszedelmesebb hazug és a leghíványabb rágalmazó „akinek minden szava igaz“, — „csak“ éppen kimaradt belőlük valami, ami az egész igazság lényeges része. Nem osztom azt a felfogást, hogy „a történelemmel mindent be lehet bizonyítani“. A történelem lényegénél fogva maga az igazság „mert ha nem az, akkor nem történelem“. Az igazságtól nem kell félni, mert ami nem igaz, annak a léthez sincs joga s ami igaz, az minden becsületes embernek csak javára válik. Vannak rossz egyének és jó egyének, de sem gonosz népek, sem anyagi jóságu népek nincsenek. A népek nagyjában egyformák s faji mivoltuktól függetlenül, csak abból lehet meg-

ítélni, hogy mennyiben igyekeznek előmozdítani saját tökéletesedésüket, ami az egész emberiség legfőbb érdeke. Eddig fehér, sárga és feketebőrűeket tanítottam történelemre, mind egyformán: a professzor vallomást tesz arról, amit megtudott s e közben nem szabad megfélemlkeznie arról, hogy az egész igazságot kell vallania, érdek és félelem nélkül.

Igaz, hogy a történelemmel sokan visszaélnék; de a késsek is sokan visszaélnék, mégsem mondunk le használatáról s ha a késsek gyilkolnak is, azért a kés még nem válik becsstelen számmá.

A minap egy magyar újságíró asztalán Goga Oktávián arc-képét láttam, ezzel az ajánlással: „Hallgasson el a múlt!” Ez a gondolat a Szentelekyével azonos. Mint író és költő, Szenteleky nem kisebb, mint Goga, — idézhetem tehát azt a frázist, hogy: „a nagy szellemek találkoznak.” De ha találkoztak is, nincsen igazuk. Én az ő helyükben legfőképpen azt mondtam volna: „Hallgasson el a hazug múlt!” Az igazi múlt, a történelem, az csak beszéljen! Én tudom, hogy a történelemnek még sok mondani-valója van s attól, amit a történelem fog mondani, senkinek sem kell aggódnia.

Ádám és Éva története nagyszerű színboloma annak, hogy nincsen ember bűn nélkül; senki sem születik bűn nélkül, azaz az ember már létrejövétele által bűnös. Ádám és Éva mikor vétkezett, elbujt, Istennek keresnie kellett őket: „Hol vagy, Ádám?” — és ők fügefalevelekkel elleplezték a valóságot. A múltnak elnémitása a való tényállás lehetetlenné tétele, — ezen az uton nem lehet eljutni az igazság felismeréséhez. Bajok mindig hazugságból, az igazság meghamisításából vagy elrejtéséből fakadnak. De a népek nem is lehetnek védtelenek a történelem nevében elkövetett hazugságokkal szemben, s az elkövetett hazugságok legjobb ellensúlyozása: az elhallgatott, mellőzött igazságok kimondása.

Nem tudom belátni, hogy a dunai tervből miért kellene minden történelmi vonatkozást kihagyni? Azt hiszem, erről még lehet beszélni, — hiszen az egész tervről még nem nyilatkoztak az érdekelt országok közvéleményének képviselői.

Az eszmék, még a legnagyobbak is, egyben hasonlítanak az újszülött gyermekhez: gondozás, felkarolás nélkül elvesznek. Nem lehet engedni, hogy ez legyen a sorsa Szenteleky Kornél dunai tervének.

Szabó László

Minek sietni ?

Vándorbotot vágtam az utszéli fáról
Hogy közelebb jöjjön a holnapi távol
Sok faluból el-kijutok, fűtyürészgetek
Nem szomorkodom, emberek nézzetek
Csavargó vagyok, de vidám szegénylegény
S ha valaki bűnös, ti vagytok az, nem én.
Odadom a kincsem, ne kísérjen átok
Jártamban, keltemben lakodalmat látok
Nekidülök a félfának, néha be is invitálnak
Megmutatják a menyasszonyt, melléültetnek a tálnak
Az a nóta oly ismerős, amit muzsikálnak
(Jószándékom esküvőjén emlékezem rátok).
Minek sietni — gondolom ilyenkor
Az enyémről lekéstem, hadd legyenek a másén
Ki tudja holnap merre leszek már én
Eljárok inkább egy menyasszonytáncot.
Délbábos karcsu tündér kering velem
Otthonnak, asszonynak nézi már a szemem
Mig az ajka nevetgélve, néha mozdul
Míntha kérne, kedves vándor
Maradjon itt ma estére.
Minek sietni — ez a gondolatom
Tuljuthatok én még holnap is a telken
Épen most mennék el — nincsen arra lellem
És én a csavargó, ebrudalt legény
A vendégmarasztalást szívesen fogadom.
Átmulatom az éjszakát hajnalig
Megülelek boros fővel valakit
S anélkül, hogy tudnék róla
Fülembé cseng a sirató nóta
Megcsillan az ezüst harmat a thuján
Kijutok a dáridózók kapuján
Pittymallatkor mámorosan tovább megyek
Hűvös reggelt köszöntenek a láthatáron kéklő hegyek.

Czakó Tibor

Ecce víta

Az élet nem Szajnapart és nem a Lovcsen,
nem buzatáblák. Nem is bárók gőze
s nem az a sok tarkafényű város
hidak, uccák, amiket szerettem.
...Az élet te vagy és én vagyok
mi vagyunk magunknak ketten.

Néhol nagyvárosok zokognak az éjben.
Apró emberszilánkok kapaszkodnak.
A Semmeringen gyorsvonat fut le.
Írógép kattog. Csókok is dúlnak
Filmek peregnék. Egy templomban
harangoznak épp az Urnak.

Kínában borzalmak játszanak új csodát.
Moszkvában lázító beszédek zengnek.
vadul forog, zakatol a roulette.
Az alföldön munkások aratnak,
s egy iskolában a gyerekek
örülnek meleg szavaknak.

Piccard a sztratoszférából most tért vissza.
Amerikában repülőpark épül.
A dúsak tengerparton fürödnek.
Berlinben vak koldus áll a sarkon.
Adorjánon éppen temetnek
valaki túl van a harcon.

Mindenkinek és mindenütt más a mosoly.
Magas hegyek meredeznek az égre
s a völgyekben pompázik a küzdés
fegyverrel vagy máskor szeretettel.
...Az élet Te vagy és én vagyok
mi vagyunk magunknak ketten.

Adorján András

Szeptemberi muzsika...

Szeptember sárga ujjai meglibbentek a csodálatos orgonán...

És a kis városba beköltözött az ősz. Noha ebben a városkában katonaság is volt, sőt még gimnázium is — mégis minden olyan volt itt, mint a többi kisvárosokban. Például az uccák... a drága, menthetetlen, poros kis uccák. Ezek a félre, életből kiesett uccácskák: kis tavasz, hosszú ősz.

Az egész olyan, mint a Vég nővérek élete. Akik szépek voltak, frissek, csókolni valók, tavaszizűek s aztán mégis: egyszerű volt, hol nem volt — ősz lett. Ott maradtak a zöld zsaluk mögött: emlékek. Pici piros szájuk meghervadt, mintha ecetet ittak volna mindig az élet csillogó kutjából. A szemük is olyan fáradt, mint a zsaluk előtti akácokról hulló elégett levélkék — elhamvadt üzenetek...

Szeptember sárga ujjai bizony már meglibbentek a csodálatos orgonán...

*

Nézd csak ,nézd! — lelkesedett Amál, a fiatalabbik... Ott megy az új hadnagy! Még pedig Ellával. Látod, már ki van rendelve Ellácska mellé. Ó, az a nyomorult ezredes. Ő üldözött el innen minden hadnagyot. Persze vigyázni kellett, hogy Ella ne maradjon udvarló nélkül. Mert itt csak az maradhat, aki: Ellácskának udvarol. Ha másképp néz a hadnagy ur, már mehet is.

Nézd csak azt az Ellát! Mi van rajta szép? Milyen vézna szegényke. És... és úgy veszem észre, hogy a hadnagy ur mintha kissé kelletlenül sétálgatna vele.

A szoba mély, sirós homályából Nelly odakönyökölt nővéro mellé a félig lehuzott zsaluk mögé.

A bestia! — nyöszörgi Nelly — mennek be a városba korozni. Nem értem, mit gondol magáról? Ugy hordja azt a merev porcellánfejét, mint egy francia királykisasszony. És azt mondják, hogy: szép? Hát még ezt is lehet szeretni? Hallom most megint, ha nincs mellé kirendelve hivatalos hadnagy udvarló, megint a gimnázium tanári karával kacérkodik, mint akkor amikor az én drága Tamásomat hódította el... Tudod, azt a kis szóke számtantanárt ,akiért csak a kis ujjamat kellett volna ki nyujtanom. Szegény ,mennyit sóhajtozott az ablakom alatt.

Amál megrendülve néz Nelly haragtól sápadt arcára... Ó, hiszen az régen volt. Igen régen. A Tamás?... Akkor még ők bálba jártak. A Royal nagytermében ők voltak a legtöbbit táncoló lányok. A Vég igazgatótanító lányai. Fogalom voltak: Amál és Nelly! A Vég nővérek. De hol volt akkor Ella?... Hiszen az akkor még csak iskolás lányka lehetett!

És most Amál nem is mondja ki a Rudi hadnagyot, pedig ez a név ott édeskedett a száján, mint a nyár édes íze a sárgás akácok lombjai között... mint az utolsó kincs, mint a gyermek utolsó szem cukra, mint életének egyetlen itt maradt ünnepe a poros, mozdulatlan, halott őszi uccák fölött. S Rudi hadnagy mosolygó barna arca: a mese a kegyetlen, üres életben... Ó, igen: egyszer volt, hol nem volt — hogy a Rudi őt szerette és; nem Ellát, az ezredes lányát és ő miatta halt meg a Rudi! Merő inkább meghalt, semhogy az ezredes leányát vegye el... És most Amál nem meri kimondani az édes nevet, pedig majd meghal attól a zengéstől, ami a szívében muzsikál, a mindig elűt-kolt egyetlen szerelem emléke: Rudi... Rudi!... De most nem szabad kimondani, mert akkor vége lenne a mesének. A mesének, amelyben Rudit valaki elvette tőle... Tragikusan, olyan örök-szépen: hiszen ez a vigasztalása, hogy a Rudi hadnagy őt szerette és ezért halt meg... és hogy ő épen ezért nem szeretheték aztán soha senki mást.

Nézd Amál! — suttogta Nelly lázasan — hogyan kacag ez a bestia! És nézd azt a szegény hadnagyot... Épen olyan kedves az arca, épen olyan selymes szőke a haja, épen olyan ragyogó kék a szeme, mint a Tamásé volt... aki miatta dobta el a szép fiatal életét!

Hallgass! — röppent el egy szörnyen rövid, de annál meg-rázóbb sikoly Amál ajkairól. Hallgass!!... Szívenlőtt galambok szárnya török le ilyen egyszerre halással, ilyen fájdalommal.

Hallgass... pihegte még egyszer Amál.

Nelly megrémült.

Mi történt veled Amálkám, kis csacsim?!

De Amálka csak szipogott Nelly mellére borulva, vergődő szívvel...

Hogy mi történt?... Nem lehet azt elmondani!... Ó, hogy a Tamás és a Rudi mennyire egyek az ő életükben. Hogy szinte nem is lehet az!

Nelly simogatta Amálka fejét: ne sirj kis galambom! Érdemes is? Még száz férfiért sem!... De az ő hangja is sűrő volt mint akkor, régen, mikor az édesanyja így simogatta az ő fejét egy régi szeptemberben... Amikor ő sirt anyja mellére borultan. Mintha ő sirna Amálkában... mintha fáradt, sovány kezeivel a saját előrebukott fejét simogatná!...

Ne sirj kis galambom... ne sirj kis galambom!

Az ablak előtt egyre sűrűbben zizegett a frissen elszórt kavics. Friss, pengő léptek, ütemes, ruganyosan induló menés, ... Fakadó, üde kacajok!...

A késő őszelei délután megtellett valami drága frissességgel.

Itt vannak a diákok! Megjöttek a gimnázisták! — lelken-dezett Nelly. Kicsit feljebb emelte a zsalut: nézd, hogy futnak a jól ismert, újra vizionlított uccákon!

Nelly, mintha a diákok friss, futó fiatalságát érezné — meleg emléke a múltnak felhárta arcára az ifjuság piros döbbetét: az álmod...

Mesélni kezdett.

Emlékszel-e Amálka a Graura? Arra a hórihorgas, pattanásos arcúra? Azt mondják, alighogy a gimnáziumból kikerült, megházasodott. Szegény, hogy futott utánam! Már ötödikes korában tetszettem neki és minden vakáció végén ide, ablakunkhoz vezetett az utja! Mikor hetedikes lett a Grau, akkor kezdett bámulni olyan szenvedélyesen szegény jó Tamásom. Grau ekkor már egész éjjeleken át sirt az ablakom alatt. Mert még éjjel is elszökött hazulról ide az ablakom alá. Ha meglátja valaki, biztosan kicsapják.

Utolsó vakációja után, épen egy ilyen szép meleg napon, megint idejött először. Ti a városban korzózatok anyáékkal. Egyedül voltam itthon. Azt hiszem a fejem fájt...

— Nelly nagysád... suttogta be Grau az ablakon a zsaluk között. Jól emlékszem, akkor jött divatba a nagysád szó. Nelly nagysád! — suttogta hevesen — megjöttem! Hallja? Itt vagyok! Én a Grau.

Kinézek, látom: igen elegáns. Feketében volt. Szinte hihetetlen elegancia egy adóvégrehajtó fiától.

Ó, ha csak egy szót szólna hozzám! — mondta kétségbeesetten. Egyetlen szót. Ha csak egyszer simithatnám meg a kezecskéjét! Azokat az édes kezecskéket... Mária Antoinettenek nem voltak ilyen kezecskéi, Stuart Máriának ilyen haja, Pompadournak ilyen termete! Ó, de tudom, hogy mindez a Tamás tanár urat várja, Jaj nekem!

Ezt olyan fájdalmasan mondta, hogy bár a fejem fájt és hogy Tamás is minden percben jöhetett, kissé kinyitottam az ablakot, hadd lásson meg szegény fiu!... Amálkám! — ha láttad volna azt az ijedt arcot, amit Grau vágott?!

A falhoz lapulva nézett rám... Bocsánat, suttogta, nem tudtam, hogy itthon tetszik lenni! A szemeiből ömlött a könny. Olyan kedves volt kétségbeesett zavarában, hogy akkor határozottan megtetszett.

Jöjjön közelebb Grau ur, mondtam neki. Mindent hallottam. Nem haragszom!

De ő erre kétségbeesetten lapult a falhoz. Alig tudta ki-nyögni: de ha nagysád itthon van — akkor én nem szóltam semmit!

Miért? — kérdeztem teljes jóakarattal.

Mert én azt csak úgy mondtam. Ha itthon van, akkor nem mondom!

Igazán nem értem önt, feleltem.

Tudom. Nem ért engem senki! — kiáltotta. Milyen kár, hogy nagysád most itthon volt. Ő, nem ért engem senki! Ezzel a fájdalmas kiáltással szaladt el. A nézésében annyi keserű szemrehányás volt — abban a pillanatban határozottan szerettem és sajnáltam, hogy itthon voltam. Pedig Grau volt az oka annak, hogy Tamás Ellának kezdett udvarolni, hiszen épen akkor, amikor az ablakot be akartam tenni, jött erre Tamás, aki hidegen csak ennyit sziszegett be az ablakon:

Már a diákjaimmal is kacérkodik?

És többé egyik sem jött erre. Tamás agyonlőtte magát, Grau meg megházasodott.

Alkonyodott. A kis szobában már sötét volt. Amálka elaludt Nelly keblén.

Az a szösze kis hadnagy határozottan csinos — lehelte Nelly Amálka fülébe.

De nini, hiszen Amálka alszik. Álomba sirta magát.

Amálka!... Amálka! Ébredj!! Már bealkonyodott. Még le-késünk a sétánkról. Siess! Melyik ruhánkat vesszük fel? Te, nem tudom miért, kedvem lenne fehér ruhában kimenni. Az a bestia, az az Ella is fehér ruhában ment a korzóra. Miért ne mehetnénk mi is? Olyan szép idő van, mintha nem is ős lenne! Te, az a kis hadnagy igazán csinos. Olyan édes, mintha cukorból volna! — és Nelly frissen, melegen kacagott. Megfiatalodottan.

Amálka csodálkozva nézte nővérét.

Te, ki az a cukros hadnagy? kiről beszélsz?

Hát már nem tudod? Hát nem láttad, hogy Ella már ő rá is kivetette a hálóját? Meglásd, ez a szegény fiu is bajba kerül. Alig jött meg szegényke és már is veszély fenyegeti. De azt a drága kis fiut már nem engedem! Nelly szeme tele lett nehéz, soványvízű könnyekkel...

Ezt már nem engedem! A Tamás megérdemelte a sorsát. De ezt, ezt miért engedjem át? Mondd meg nekem? Hát mindig én engedjek? És zokogva borult most ő Amálka vállára... Nem engedem, nem engedem! Segíts kis Amálkám! Segíts! Nem tehetek róla... de hát nem tehetek róla... hát, hát nem látod?

Mit Nellykém?!

Hát hogy szeretem! — zokogta — hogy szeretem!

Amálka hirtelen levette simogató kezeit Nelly hajáról. Meg-érezte, hogy Nelly most tulajdonképpen boldog, nagyon boldog!..

És úgy fájt neki: Amálkának, hogy félre húzódott, el... Nelly mellől!

Nelly megriadt.

Miért nem szólsz hozzám Amálkám?

Az ablak alatt hangok hallatszottak... két férfihang... aztán láng lobbant... Valamelyik cigarettára gyújtott.

Ejha! — kiáltott fel az egyik férfi — most látom csak, hogy merre köszálunk! Már mondtam neked, hogy azért szeretnék egy kicsit járkálni, amíg a vonatunk, amelyikkel utunkat folytathatjuk, megérkezik — mert ebben a városkában maturáltam ezelőtt ke-rek huszonöt évvel.

A láng nagyot, utolsót lobbant, a gyufaszál kialudt.

No, nézd, nevetett a mesélő, hiszen ebben a házban laktak a Vég nővérek! Vajjon mi lett velük? Csinos lányok voltak.

A beszélő nevetett.

Az egyikbe én is halálosan szerelmes voltam.

Grau, Grau — szólt a másik férfi — elárullak a feleségednek!

De Grau hevesen folytatta...

Az volt ám a szerelem. Te, ahogy én a Nellykét szerettem! Nelly volt a neve. Ugy-e édes név?

Jó, jó. Menjünk már. Még majd lekésünk.

Te, mondta Grau, kedvem volna bekopogtatni. Milyen érde-kes! Ez a ház épen ilyen volt. Nem változott.

Ugyan ne bolondozz.

De Grau az ablakhoz lépett és halkán, remegő, alélt ujjakkal bekopogott...

Bent zuhanás hallatszott

A két férfi erre gyorsan elsietett az ablak alól.

Nelly a zuhanásra felsíkkoltott:

Amálkám! — mi van veled?! — emelte fel a fáradt, könnyes arcát Nelly. Kis csacsim, ezek a férfiak olyan figyelmetlonek! Még a csukott ablakot sem kímélik.

A csendes őszi uccán, ahol szeptember sárga ujjai meglibben-tek a csodálatos orgonán — a két férfi sietve ment az állomás felé.

Aztán, tudod — mondta Grau — Nellykének volt egy nő-vére, Amálkának hívták. Ebbe az Amálkába, tudtommal, senki sem volt szerelmes a diákok közül...

Kristály István

Baglyok hangversenye

Kihalt házak s ellángolt szép életek romvárosa, Perast,
palotáid omladécai fölött most éjjel
baglyok feleselnek s rendeznek
döbbenetes, fájó s mély koncerteket.
Szigetsírkukból ilyenkor bizton
előmosolyognak halkan az ősök
s hálások az örök virrasztóknak, akik a sirok dalát
éneklük fölöttük.
Ám este vig nóta is bomlik a parton,
csiklandós kacagás, vastag férfitréfa
s baglyok hangversenye alatt, omlott falak száz hasadékán
vigan kikandikál az új gránátfaajtás,
a babérlevél ünnepélyesen illatozik,
a parton vidáman nekigyürkőzik a tenger és locsog,
hajógépek dohognak s gyulladt szemekkel néha
autó rohan az uton.
Baglyok huhogó koncertje is hiába,
hiába romokból a visszafenyegető múlt is
élnek, erősen élnek a csókok
s belőlük felfeszül
a mindenén átlépő élet.

CSUKA ZOLTÁN

Szerelmet építünk

Nappalok és éjszakák
fehér-fekete kőkockáival
építünk.
Néha sirunk is,
máskor nevetünk,
zord mosollyal mögöttünk
egyre biztat az építőmester,
az élet
s fáradtan és bizakodással,
csókkal és hittel
visszük egyre magasabbra
a szürke köveket.

CSUKA ZOLTÁN

Távoli kiáltás

Éjszaka,
hegyek fekete gerince dörzsölődik az éghez,
fölöttük szikráznak a szeptemberi csillagok
s lenn a tenger teste fekete üveg.
Nagy messziről ilyenkor csóváznak előre
elnyújtott távoli kiáltások,
száguldanak a víz fölött
s messzi sziklák kemény mellére
fáradtan leroskadnak.
Hallod a távoli kiáltást
holdfény havaz
s a tengeren valakiből kifájdul a távoli név
ki tudja, kié,
hűvös fájdalmat borong a távolokba,
tán nekünk is üzen benne valaki
s hullámtalan parton
sápadt arccal csak hallgatunk.

CSUKA ZOLTÁN

1936 - május szimfóniája

Törös éllel villan ez a dátum is
s május szimfóniája már ideüzen
tükrös szemeidből s ki tudja
csattanó tragédiája lesz-e, vagy sujtoló
villám dönt ki a sorból Kedves,
Téged, vagy engem
és mégy megrebbent álmaiddal
új állomások pirosan ígérő szemafórijai felé
hogy bágyadt fényjeleket üzenj vissza
az elmaradt utópiának.
Törös éllel villan ez a dátum is,
a keselyű arcu élet háborgó erejét
talán hiába üzeni majd feléd
más férfi, ezer férfi vallomásából,
törhetetlenül jössz, szűz máslikan
az előremutató dátum vonalán
s május érett szimfóniájában
sugaras derűvel összehajlunk.
S testvérszemünkre nem zuhanhat már
megvert századok síró sellőin
örvénylő bánat
s az ég azur plasztrónján a csillag miriád
szitakötős játéka is, nászi bomolással
hujjázza majd felénk, a minden-életek
föltárult titkát.

Bencz Boldizsár

Szavak muzeuma

Délutáni négy óra lehetett. Mint enyhe aranyfolyó, úgy ömlött végig a napfény a keményre vert, széles homokon.

Messze volt a város. Olyan messze, hogy hang sem hallatszott ki a nagy homok-pusztaságba. Kocsi sohasem járt erre, automobil még kevésbé.

Az enyhe csendben két férfi haladt az uton.

Egyforma magasak voltak. A baloldali izmosabb, a jobboldali karcsubb, hajlékonyabb. Az előbbi szűrke ruhát viselt, az utóbbi éjbarnát, mely szinte feketének tetszett.

Kalapot vagy sapkát egyik sem hordott.

A karcsubb: társa felé fordulva, élénken magyarázott valamit. S hosszú, vékony ujjaival fáradhatatlanul gesztikulált hozzá. Jobb kezében könnyű botot tartott, azt is felemelte ilyenkor, úgyhogy a karcsu botvég nyugtalanul járt ide-oda a levegőben.

És nemes vanalt, sápadt arca is folyton magyarázott. Minden rész, minden izomszál. A fel-felkapott, finoman hajlott orr, a kiálló s feketén lobogó szemek s a magas homlokba bele-belehulló, puhán hullámos, fényes, éjfelete haj. Az egész arc maga volt a szellemi izgékonyosság.

Néha hirtelen megállott s merőn a másikra nézett.

— Tudod? — kérdezte meggyőzően.

Ugy beszélt társához, mint a barátjához. Nem érezte vele egy percre sem, hogy magasan felette áll. Nem volt benne semmi alantas indulat. Ment volt minden földre huzó gondolattól. Csak adni akart, önmagát adni. Fényesen világítani, akár a lámpa. Mert ő maga volt az értelem.

A másik ritkán nézett rá. Sokkal többet a levert homokra. Mintha csak hosszú, egyenes orra huzta volna le. S halott kifejezésű szemek. Olyan volt, mint valami nagy iskolás gyermek, aki oktatásban részesül s nehézkes értelmiségével nem tudja elég gyorsan követni a magyarázatot.

Egyszer-kétszer mélyebbre hajtotta a fejét. Szinte belemeredt a töprengésbe. Azután nagy körülményesen nyelt egyet. Akárcsak gondolatot nyelt volna le. Majd hirtelen megállott s maga elé nézett.

— Tudom — tudom — válaszolta elnyújtva a szavakat.

Most hová vezetsz engemet? — kérdezte, ráemeelve társára cseppet sem élénk szürke szemeit.

— Elvezetlek barátom a szavak muzeumába.

— Mit keresünk ottan?

— Hát nem te hívtál engemet?

— Igaz, igaz, én hívtalak.

— Minek akartál gondolkozni, akkor nem szegődtem volna hozzád. Hát most jer — s karcu botjával megütötte a kemény homokot.

— Hát gyereünk.

— Látod: ott van a szavak muzeuma.

— Látom. Olyan a teteje, mintha halavány ezüsből volna.

— Szinte belevesz a végtelen homokpuszta szürke messzeségébe.

— Ha a nap nem sütne, meg sem látnád.

Nagyon sokáig mentek még. Egy-egy közömbös szót váltottak egymással. Végre feltűnt előttük a nagy, hallgatag épület.

Csokoládébarna vizsla szaladt eléjük. Kedveskedő, hűsleges mosollyal körülugrándozta őket s nagy igyekezettel három követ rakott le eléjük a szájából. Azután várakozóan rájuk nézett.

— Mi az? — kérdezte a szürkeruhás. — Minek hozta ide ezeket a köveket?

— Mert nem tud beszélni. Hát ezeket a köveket rakta eléd. Akárcsak szívét tette volna lábaidhoz. S most várakozón figyel rád. Vajjon észrevetted-e őket?

— S micsodát jelentenek ezek a kövek?

— Az egyik a hűség és ragaszkodás, a másik a szeretet, a harmadik az engedelmesség. Mindegyik jóval több, mint amit embertársaidtól kaphatsz. Mert változatlan. Hajolj le hozzá és simogasd meg. Add tudtára, hogy megértetted... Most tovább mehetünk.

— Nézd: — szólalt meg lelkesedve a barna ruhás — milyen monumentális épület. Még a legszebb, görög templomokat is felülmulja. S az a magas oszlopsor!... Hogy emeli a tetőt a kék ég felé, hogy a faragott márványhomlokzat isteni fennséggel nézzen a földre s a homok-emberekre. Jer, menjünk fel a lépcsőnkön.

— Menjünk. De mi szállong, mi leng a muzeum feletti? Mintha halavány ezüst por lenne.

— Az elmulás finom pora ez. Amit kimondtál, életre hívtál, abban a pillanatban meghalt, nincs többé. A mulandóság ezüstözi bele az elérhetetlenség végtelen kékjébe. A szavak muzeuma az, ahová lépsz. Inkább muzeum, mint akármilyen más. Inkább muzeum, mert ami ide került, sohasem támad fel többé. Hiába keltegetik. Többé semmi sem lehet ugyanaz. A gondolatot ugyanugy még az sem támaszthatja fel, aki életre keltette. Mert hol száguld már akkorra az is régi magától. A gondolatot hiába

cibálják ki szarkofágjából, többé úgy sem öltöztethetik fel igazi ruhájába. Mert már rég elporladt.

— Nézd: kik ülnek oldalvást a lépcsőkön? A szemük nyitva s mégis úgy játszanak azokkal az apró kövekkel, mintha vakok vagy értelmetlenek volnának.

— Szegény sáketnémák azok. Ugy élnek legtöbben, mint a barlangi ősember. Félállatokként makognak és üvöltöznek egymás felé s a felkapott köveket rázzák és verdesik. Majd lecsendesednek és ismét szétrakosgatják őket a széles lépcsőkön. Nézd: milyen bambán és csodálkozva bámulnak rájuk. De amaz ott lassu mozdulattal nagy, otromba követ ragad fel s rásujt vele az aprókra. Hallgasd csak: mily artikulátlanul üvöltözik s mily lázasan gesztikulál a szomszédja felé!... Nagy dolgot művelt, összetörte a kövecskék szívét, mert nem tudta megtalálni... Simogasd meg őket a tekintetteddel. Jól fog nékik esni. Szánandók ők, még a vakoknál is inkább... Vagy talán mégsem, mert nem látják meghalni a szavakat, melyekből gondolatainkat korsózzuk.

— Most kinyitom a nagykaput. Mintha az idők végtelenjéből fordult volna ki a sarka. Hogy zúg még mindig a nehéz ércömb! Jer csukjuk be magunk után. Mily hatalmas és tompa dörrenés! S mily messziről morajlott fel!... De nézz magad köré. Ez az első terem. Mennyi anya és gyermek. A rózsaszíntől a legesokoládcbannább árnyalatig. S hány nyelv és mennyi hang. S mégis mindegyik ugyanazt gügyög, kjaltozza. Nem kell hozzá szótár, hogy megértsed. Mert az „anya” szó nem halott kő. Előbb mindennél a világon. Melőgen dobog a szíve s gyermekére hajlik. s a rózsaszín, sárga és barna kezeckék lelkendezve kapkodnak utána. Hallgasd csak mennyien gügyögik egyszerre: „Anyá! Anyá!” Mert ő melenget, ő táplál, ő védelmez... De nézz most oda a sarokba. Szénán és szalmán kecske heverészik s talán tizhónapos gyermeket szoptat. S a kis barna fickó most szeretettel húzódik hozzá s valamit mosolyogva gügyög. Tudod: mit mond? Hiába keresnéd az emberi nyelvek milliószavas szótárában. Azt mondja: „Anyá”. Mert a szegény anyátlan gyermeknek a kecske az anyja. Hozzá gügyög, hozzá beszélget. Mert az állat jó, enni ad néki és melengeti, pedig nem is ember. De jer: menjünk tovább.

— Mennyi apró gyermek játszik a porban, homokban, kövön, padlón és szőnyegen!... Jól jegyezd meg magadnak ezt a termet. Itt még nem egyebek a szavak apró kövecskéknél, mert az első évek lépcsőfokain játszadozó gyermek még nem tudja felfogni őket. Ezek a kövecskék néhány kivételével mind valóság-kövek. A gyermek látja, megtapogathatja, vagy kézbe veheti, a szájához emelheti s el is dobhatja. Amaz ott beleharapott az egyik kö-

vecskébe. Nézd, hogy csurog a lé fogacskái nyomán! A kis lurkó őszibarackot majszol... Most menjünk a pókhálós sarokhoz. Belekotrok az összevissza halomba sétatálcámmal. Látod mennyi kövecske hever itt. Századok és évezredek óta gyűltak itt össze. Vegyél csak fel néhányat és tapogasd meg. Milyen édesek és durvák! S most nézz a gyermekek közé. Ott látod a másikat. De azok mennyivel csiszoltabbak. Sarkaik és szögleteik legömbölyödtek, a nyelvédhez idomultak... Ott több gyermek üldögel egy helyben. Kövecskéket gurítanak, csereberélnek, majd felkapják őket s egymásra dobálják. S torkaszakadtukból kacagnak és ujjonganak hozzá. Játék- és tréfakövecskék azok — vattások, pólyások — senkinek sem fájnak. De nézz oda az oszlophoz. Az a kis fiú, kis fekete kövecskét ragadott fel s hogy eltorzult az arcocskája. Már dobja is s amott egy másik gyermek felsírva, a homlokához kap. Gonosz haragkövecskét hajított el az indulatos fiú. Nagyon nyugtalan kő ez. Nincs neki maradása. Addig feszegeti a tenyeret, míg felpattantja. Mert röplüni, süviteni akar, hogy a fájdalom vérkövecskéit és a szomorúság kristálygyöngyeit keltse fel álmukból. Csak azután tud megnyugodni. De akkorra elveszti fekete színét. Nézd: itt néhány olyan kövecske gurul a többivel, melyet a kisgyermek nem tud megfogni. Pillanatra ugyan a tenyerébe kalitkázza, de a másik pillanatban már nincs a kacsók között. Olyanok ezek a kövecskék, mint az embernemláta madarak... Látod: amaz ott csukott tenyérrel a szívéhez szorít valamit. Hogy örül az arca! A szeretet kövecskéjét találta meg. Nem látja, csak érzi. Jaj, de az emberek máris kizavarták a kicsiny tenyér-kalitkából. Nézd: milyen öreg lett egyszerre az arca. A csalódás kövecskéje hullott a szívébe.

— De ime a következő terem. Jól nézzél széjjel. A kezdet kezdete ez. S amit odébb fogsz látni, mégis mind csak ennek a mása. A szavak próbaterme ez. A sok-sok millió gyermekkez ruhácskát varrogat a szavaknak. Milyen lázasan dolgoznak a tiszta és maszatos ujjak! S mennyi elszabott anyag hever szerte a padlón. Nézz csak jobbra, oda ahol az a dudoros, feketeszemű fiúcska dolgozik. Hogy végigrakosgatta kicsiny állványát a felöltöztetett szavakkal. Éppen most teszi fel a galagonya mellé a meggyet és cseresznyét. A kökény mellé meg a kökény és a beszteker szilvát... Ez a kis fiú az oszlopnál nehezebb munkát végzett. Láthatatlan próbababát öltöztetett fel. S most elégedetten ülteti székébe. Nézd okos, komoly barna szemét. Ő már megértette, hogy mi az az engedelmesség... Most másik alakot emel le a kicsiny dolgozóasztalról s azt is mellé ülteti. Hogy hasonlítanak egymáshoz! Nem csoda, hiszen testvérek. Az utóbbit szófogadásnak hívják.

— A következő teremben már ügyszólván csupa láthatatlan próbababát öltöztetnek. A fiatalemberek és nagy leányok mellett, sok felnőttet is találsz. Mert sokan csak nagyon későn juthatnak ebbe a terembe. De a legtöbbször könnyű reked. Sohasem lépik át a küszöböt... Az egész köpadló teleszórt elszabadult kelmével. Az ujjak ügyetlenül bukdácsolnak. Nem tudják jól megfogni és formába szorítani a láthatatlan, karsu anyagot. Ha figyelmesen nézel széjjel, minduntalan feláll valaki asztalkája mellől s visszakullog az előbbi terembe. Nem egy dühösen vágja a földre a kezében tartott anyagot. Ezek nagyjából már sohasem térnek vissza.

— A következő terembe már csak felajtó vezet. Ha végigtekintesz az egymásbanyiló termek hosszú során, mindig fogsz látni olyanokat, akik szavakat öltöztetnek. De ezek többet foglalkoznak mással. Felöltöztetett szavakat láncolnak össze... Nézz csak oda: az éppen most készült el a munkájával. Milyen üdén és frissen áll előtte a sor. Mintha csak valamely harmatos kertből lépett volna ki. Hogy fogják egymás kezecskéjét a kicsiny alalakok! Az emberi gondolat megszületését szemlélheted... Amott, távolabb: füzéres szavak egész rendje sorakozott fel, kígyószerrűen előremozgó, karsu vonalban. Semmi hűzag, semmi aránytalanság. Tökéletes, művészi munka.

— Nézd: az a csunya, pattanásos arcu fiatalember valamit öltöztet. Milyen gonddal és szeretettel csinálja. Egyre szebb és ragyogóbb kelmét válogat. Végre elkészült. S most remegve, elvörösödön átnyújtja annak a szép, barna leánynak, aki vele szemben öltöztet. De nézd csak, hogy megszépült a pattanásos arc. S hogy csillognak a szemei. A leány elfogadja. S fekete szemei halásan ragyognak vissza. A fiatalember: szívét adta át neki.

— Látod: — állott meg ismét az egyik teremben — emez itt gondolatvonatokat indítgat. Egyre-másra küldözgeti az apró vonatokat. Feleletet vár... Amazok ott gondolatcsatákat vívnak. A gondolatsinpárokon vonatok zakatoznak egymás felé. Egyszer több, máskor meg kevesebb kocsival. Hol erősebb, hol gyöngébb mozdonyokkal. Nézd: mennyi vonatösszeütközés, mennyi karambol! A gondolatméltség csupa rom, csupa hulladék. De az egyik pályaudvaron már nincs több tartalék. Milyen halálos csend ül a gondolatsinpár végtelenjében!... Még távolabb: két hatalmas, fekete mozdony áll egymással szemben. Két egész világ! Milyen erősek! De ha egyszer összeütköznek: két világ vagy talán az egész világ dől romba...

— Menjünk tovább és feljebb... Ezzel véges-végig napsütöttes kupolatermek sorakoznak. Mennyi kép és mennyi szobor! Itt is, ott is: fehérköpenyes férfi áll mellettük: az alkotóművész, a

mester. S kupolahomlokos férfiak állnak körülöttük és beszélgetnek. Új szavakat, új neveket keresnek a dolgoknak. Itélkeznek. Hogy az újbólvaló teremítés gyötrelmes lázában feltámaszszak a forma-halálba zárt életet.

— Ezeket a szobákat valaha nagyon sokan látogatták. Ha felcsapod a porlepte, hatalmas indexeket meggyőződhetsz róla. De ennél a dátumnál: 1914 — megakadt az emberek ideőzönlése. Nézd: mily vékony a legújabb látogató könyv. S azt is porréteg lepi. Nyissad csak fel. Érdekes lesz benne elböngészni. A legtöbbje: egyetemi hallgató, tanár, író, költő, kritikus, újságíró, művész, bölcsele, orvos és lateiner. Szóval nagyobbárszt kolléga. De a tudományok termeiben még rosszabb a helyzet. Nagyobbárszt felvágatlan könyveket szedsz le a polcokról.

— Itt nem tudunk tovább menni. Széles folyó állja az utunkat. Nézd: mily iszapos és véres hullámokat hömpölyget. S mennyi puffadt halottat usztat lefelé. De már nemcsak csecsemőt, gyermeket és öreget, hanem leginkább fiatalembereket. S egyre többet és többet. Tudod-e, hogy hívják ezt a széles folyót? Világháborúnak. De jer, menjünk és gázoljunk át rajta. Ha ugyan partot érünk. Mert ellepett mindent az iszapos, vérvörös tenger.

— Átjutottunk végre. Azt mondod: véres lett a ruhád. Az enyém is az. Másoké is az. Aki átgázolt a vért hömpölygető folyón, többé sohasem tudja kimosni a vért ruhájából. Mert nagyon sok vér folyt bele négy éven keresztül. S még több: további tizennégyen.

— Világháboru. Ugye nagy és szép szó. Nem volt, hát meg kellett csinálni. Az emberek már nagyon unatkoztak. A pénz is unatkozott. Sokáig ült egy helyben, rossz volt a vérkeringése, hát injekció kellett neki, hogy gyorsabban cirkuláljon. Mindenáron új szó kellett. Hát színre került a Világháboru: ágyúörgéses nyitány a hadbaszálló Pénzből négy felvonásban. Személyek: a nemzetek, szereplők: nemzeti jelmezes, színpadi színészek.

— De ezután már illik meglátogatni az öreg Igazságot. Megkérdezzük majd: hogy érzi magát... Előre gondoltam, hogy megint nem tudunk hozzá bejutni. Ismét az egyik konferencia diszlakomáján asztalfőzik. Nézd: milyen zsufolt az előszobája. várj csak, megkérdezem az egyiket: „Ugyan bácsi hány év óta tetszik már várakozni?” — „Ha! — Ha! engemet kérdezett?” — ébredt fel szundikálásából az egyik penészes ködmöntű öregember, akinek százesztendőös pókhálók lógnak a szakállán. — Magát bácsi. Szeretném tudni, hogy hány esztendeje várakozik már itten? — Hány éve? hát honnan tudjam, mikor mindíg csak alszom. Lehet, hogy háromszáz, de lehet, hogy négyszáz esztendeje. — Nagyot ásított és újra elszundított... Jer menjünk fel a karzatra. Onnan szemtől-szembe láthatod. Nézd: az a szép,

galambbász öregember az Igazság, aki az asztalfőn, metszett kristálypohárral a kezében szólásra emelkedett. Milyen jó szabásu frakk emeli még magasabbra szálfa alakját. A legutolsó divat szerint készült. Az öreg nagyon sokat ad arra, hogy a legújabb divat szerint öltözködjék. S az a kétszínű alak a háta mögött az aktatáskával: a szolgálja. Nem ismered? Csodálkozom. Törvény a meve. Roppant alázatos tud lenni felfelé, de lefelé kiméletlen... De a széles balkon alatt odalenn valami cécó készülődik. Ujabb tömegfelvonulás. Folyton ezt az elavult frázist kiabálják: „Kenyeret a népnek!” Lehet, hogy a cirkuszt is hozzá gondolják... Az egyik feketefrakkos főfunkcionárius végigsiet a diszlakomára terített termen s odahajolva az Igazsághoz, beleordít valamit a fülébe. Mert szegény — mit sem hall az üvöltözésből, még gyermekkorában megstüketült. Az öreg most feláll. Milyen tiszteletet parancsoló és mennyi tekintélyt reprezentáló. Kimért, nyugodt léptekkel odamegy a nyitott erkélyhez, mozdulatlanul megáll, akár az Igazság galambbász szobra. A tömeg feltüvölt: „Igazságot kérünk!” A főfunkcionárius két kézzel mutat a tiszteletreméltó alakra: „Ime az Igazság!” — S a szobor súlyos, csuszolt hangján szónokolni kezd, majd hátraszól törvény-szolgájához, hogy menjen le a néphez. A főfunkcionárius sietve gyömöszöl bele néhány aktát az üres táskába. Az egyiknek címe: Törvény a tüntetések megrendszabályozásáról. S a nemesarcu öregur, aki piadesztáljáról sohasem ereszkedik le, visszaül helyére. Nézd: mennyi fiui tisztelettel és hódolattal halmozzák körül. Hogy féltik. Jaj, valahogy meg ne haljon. Mert ki fog majd akkor asszisztálni a gazságokért s ki fogja a hátát tartani? S az öreg végigeszí az egész, hosszú ebédet, semmit sem hagyva ki. Hallatlan jó gyomra van. Mindent megemészt.

— De innen mindjárt átugorhatunk a szomszédságba. Nagyon közel esik ide. Ez a roppant terem a élet lomtára. Ide dobálják be a színhagyott szavakat s a szavakból szőtt virágokat. Olyan valamennyi, mint az útszéli rongy, amit még a cigány is szemétdombra hajítana. Pedig, de szépek voltak valaha, de szép hazugságok. Oly üdék és illatosak, mint amelyek most készülnek az elhagyott termekben.

— Innen nyílik az elmulás szobája. Nézd: mennyi cserépdarab hever a roppant teremben. Látod ezt a kicsiny halmot? A te életed az. Összetördelt dirib-darab cserép. Hiába próbálnád meg rekonstruálni. Hiszen százszor meghaltál azóta, hogy születted.

— De olvasd csak el az ajtó fölötti feliratot: „Semmi sem állandó, csak a folytonos változás.” Az élet-halál terme ez. Nézd azt a sudártörzsű, gyönyörű fát! Hogy hullajtja egyre lombátrai alá a leveleket. Mily nesztelen-halkan. S hogy törnek fel közben ágai a kék ég felé. Mindig feljebb és feljebb — újabb leveleket

hajtván, hogy azok is szakadatlanul gyarapítsák az új életet tápláló rothadást.

— De hová vezetsz engemet? Itt már minden üres.

— Igen, itt már minden üres s huzatosak a pókhálós folyosók.

— Egyre kopácsolást és csákányütést hallok. Meg nehéz deszkák felfelmorajló dörömbölését. Mi ez?

— Mindjárt meglátod, csak jer tovább.

— Milyen sok itt a por. Csak úgy kavarg a levegőben. S egyre erősödnek és közelednek a csákányütések.

— Vigyázz, nézz a lábad elé.

— Mennyi törmelék! S itt?...

A szürkeruhás az egyik kanyarulatnál kiérve, hirtelen megtorpan.

— Mi az: itt lebontották az egész falat?

— Igen, lebontották. De nézz magad elé.

— Hát lehetséges ez? Milyen kietlen tájék! A nap mintha füsttengerben ülne az égen. A vörös és fekete homok-pusztá felett: fekete ködgomolyok imbolyognak. Odalenn minden csupa romhalmaz. Törmelék — homok. És sapkaellenzős emberek milliói nyüzsgnek otromba talicskáikkal.

— Vigyázz, husz sapkaellenzős, talicskás ember dörömböl fel, a múzeum-emeletre támasztott nehéz tölgyfadeszkákon. Térj ki utcájukból, mert ők senkinek sem térnek ki.

— Milyen különös, mogorva emberek. Nem néznek az emberre s nem beszélnek.

— Számukra feleslegessé vált a beszélgetés... Az emberek valaha annyit beszéltek.

— De menjünk le, óvatosan haladj, mert a talicskások mindig újabb és újabb törmeléket lódítanak a szemétdombra.

— De hiszen ez nemcsak törmelék. Mennyi közötté az apró kövecske.

— Még sokkal több, mint amit látsz. Mert egyre hullik rá a köpor és a homok. De nézd azt a zilálthaju, ősz öregembert. Milyen sorsvertnek látszik.

— S milyen elhanyagoltnak. Valaha fekete ruhája csupa rongy és por.

— Ugy gondolod, hogy ez az ő legnagyobb baja? Jer, menjünk lassan a háta mögé.

— Észre sem vett bennünket. Tovább ül szétterpesztett lábakkal. A cipője csupa rongy. S nézd: apró kövecskék vannak előtte. Hogy néz rájuk. Mintha semmi sem volna rajtuk kívül a világon. Most lassan megsimogatja őket. Milyen piszkosak valaha szép formájának látszó, hosszú ujjai! S milyen eltétovázó mozgásuk.

— Most magába roskadt. Mily szomorú!

— Hallgass: megmozdult.

Az öregember hirtelen megrándult, karjait lassan felemelte, kezeit homlokához szorította és remegő szájából sirva buggyantak fel a szavak:

— Szóaljakok meg ti régi kövek!

— Jer s menjünk csendesen tovább — érintette meg a barna ruhás társának karját.

Szirmai Károly

Zsolozsma

A rónán telefonkarók, rádióantennák,
Égfelé állnak e szomoru piszkafák.
Segélyért nyújtáná fonnyadt karjait
A megvénhedt, termő pusztaság?
Mintha gonosz kezek a kalászt rontanák
S a száműzött irgalmat irtanák:
Nem fizetnek a sovány kalangyák,
Ki hallott erre felé vig danát?
Városok, falvak felett csörtet szüntelen
Félfelmes börtönében a Gond,
Mint vészteljes, komor porkoláb.
Ifjakkak nehéz a mátkaság,
Hetedhét tanyán lakodalom ritkaság.
Megtört arcokon szaporodik
És kuszálódik a sok szarkaláb.
Buzatengert nem okádnak,
Árverést reszkette várnak
Mind a kényes ugarok és kis tanyák.
Gazdátlan hírek s falevelek
A nyomott levegőt kavargják
És az enyészet foga lassan rág,
Földedben ,szomorú Vajdaság.

Laták István

Egyedül

Ugy elmarad minden mellőlem,
Hatalomvágyók törtétese,
Tüdőbajosok fulladó hörgése;
Véres sarkantyuk püngése,
Éhezők kinos nyögése,
Rádiók hirtörgetege,
Ámuldozók ömlengése,
Tavaszozók hencserege,
Rikkancsok üvöltözése,
Próféták bibliás fölkelése,
Levélhullajtó erdők csörgése
Átokvert látók jövődőlése,
Vészes csordák törtétese,
Pálinkás-búzás mezők rettegése,
Gépek roncsoló szörnyüése,
Barátok erős ölelése,
Szeretők tétlen féltése
Kárörvendők törtétese, ...
Világosságok győttörnek éjszakán
Elnézek a mindentudók mosolyán
Nem csalogat fehér nyoszolyám
Virágok, könyvek, finom csudák
Feküsznek érintetlenül
A sima vánkös huzatán,
Szélesendben lenget a tétova nyugalom
Az erkélyen kihajolván,
Hiába volna borom, vagy pipám,
Izgalmak erejét se bírnám.
Mámor indulat nem vár rám.
Életem lohad ünnepes esendben,
Mint haldokló harcos
Rogyadozó sebzett paripán.
A mult szürkül eltakarodik,
Marad a terjengő kétségeskodés
És a semminél nehezebb: ami fáj.

Laták István

Almaszinű kód

— Mikó!

Márta hangja volt. Kiszökött ez a szó a gátlások börtönajtaja mögül és megrezegtette a levegő alélt atomjait. Kavardás, mozgás támadt a légben. A kéttagu név száguldott a távolba, mint a rakétaautó. Átszakította az almaszinű homály sötét árnyalatu kordináit. A felszakadt réseken átömlött a fény. Virradat lett a világom és a lelkekben.

Hajnali beszélgetés kezdődik. Ablakaik alig egy méternyire vannak egymástól. Márta arca halványkék színezésű. Az ég olyan, mint a hideg acélból öntött búra, melyet ráborítottak a vidékre. Az acélkék ég visszaverődő fényei adják az asszony arcára a paszteles aláfestést. Hűvös van. Márta kabátot vett magára. Az ajkai szilvakékek, a szeme körül kormoskék árnyazás.

A fényő lélegzeni kezd. A párányok levelei csipkéződnek. A fű harmatot himbáz. A jánosbogarak tündöklése elhalványul. A levegő megtelik elektromossággal. A mindenséget betölti a dejeses szó:

— Mikó!

Az árvácskák felütik fejüket. Felébred a pitypang.

— Mért nem alszik Márta? Látja, még ezek a koránkelő falusi emberek is pihennek. Ne kinozza tovább magát. Próbálja meg, kérem rá, hátha el tud szunnyadni. Annyira meggyőződtnek látszik. Ez az önsanyargatás, látja kedves, ez a bűn.

— Jó akarok maradni. Érti? Nem hittem volna magamról, hogy ennyi önfelegyeztetésbe, ennyi viaskodásba kerül ez. Tüzel a testem, égett a fantáziám. Könnyörgöm, sirtam magamnak: jól vigyázz, mi van hát veled. Jó maradok, mert jó volt az anyám. És nem akarom, ha egyszer a gyereken megnő, hogy ne tudjak bátran a szemébe nézni. Akarom, hogy tiszta maradjon a tekintetem. Érti Miklós, könnyörgöm magának, utazzon el. Most még nem késő. Nagyon fog neked hiányozni. De biztonságban leszek. A fájdalmat el tudom viselni. Mikó, kedves, mondd, mért kell nekem megfutnom a boldogság elől? Mért kergetlek magamtól?

Pirinyó megfordul álmában. Márta eltűnik az ablakból. Már a gyereke ágya mellett áll. Megigazítja Pirinyó lecsuszott takaróját.

A kislány mosolyog álmában. Fehér fantáziája tovább szövi Miklós káprázatos délelőtti meséjét.

Márta melléfekszik, óvatosan, hogy ne recsegjen a kiságy s ne illanjon a boldog gyermekálom.

— Tíz év múlva már nem kellek neki. Jön az első férfi valami pelyhesállu fiatal kamasz és jelentőségével átítatja Pirinyóm felső érzéseit.

— Amikor a kislány élete megkezdődik, az enyém végetért.

— Minden anya a gyermek rabja? Jól számított az a... minidjárt az első évben akart gyereket.

Valami nagyon kegyetlen szóval akarta illetni a férjét, de a szokészetéből hinyzottak az elfajta kifejezések.

— A legényéveit vigan töltötte, kiélte magát, aztán megfőzősül és a gyerek révén kapcsolja magához mindörökre a feleségét. Hogy megtartsa a nő szerelmét, arra se ideje, se ráber, mettsége nincsen, — hát választja a kerülő utat. Senkim és semmim ő. Nem fűz hozzá más, csak a megszokás. Elismerést megérdemel a szorgalmáért. Dolgozik, fárad értünk. Ertem és Pirinyóért. De hiába áhit felé a lelkem társulásért. Idegen, idegen ő nekem.

— Jó volna egyszer kisurranni a valéből. Kellene egy nap, mely csak az enyém volt. Nem uralkodna rajtam a szabad és a tilos. Hisz nem vagyok neki más, mint egy körülötte mozgó báb. Egy a környezetéből, mint a gépiró, a titkár, vagy a könyvelő. A felesége vagyok. Az állásom, feleség. Ha másé lennék egyszer, úgy tenne túl rajtam, mint Barnán, akiről medtudta, hogy a konkurenciánál könyvel. Felmondana azonnal, kidobna. Szerződést kötöttem vele az életre és állom, amire köteleztem magam.

— Pirinyó, te adsz nekem erőt. Öntudatlanul, loggyengébb percemben mellettem állsz. Egy szavad elég, hogy szerelmes bódulatot szétfoszoljon.

— Mikó, kedves, száz karral nyulnék feléd és megtagadom tőled, hogy még csak érintsd is a kezem.

Felugrik fektéből. Idegesen fel-le jár a szobában. Letussolja magát.

— A ruhám, az ékszerem, a kalapom, a cipóm, a selyemharisnyám, a nyári és téli prémek, mind tőle kaptam. Azt mind visszaveheti. Nincs semmim. Mindenem az övé, de a testem a testem az enyém.

A szomszéd szobából áthallatszik Miklós izgatott sétálása. Időnként lefekszik, tornászik. Lefrottirozza magát.

— Mikó.

— Parancsoljon kedves.

— Nem tudok aludni.

— Holnap elutazom. Én vagyok az oka ennek a gyötrelmes, felejthetetlen éjszakának.

— Nem tudok aludni, mert magánál ég a villany és átvilágít az ajtóreszen.

Miklós feleletül eloltja a lámpát. Kisvártatva a kulcs megfordul a zárban.

Igy történt Márta elhullása. Törvények reccsentek. A nevelés acéligazságai hajoltak meg. A család féltett szentélyén megnyílt egy ajtó.

Kisurranás volt a valóból. Nem gátolt a lehet és tilos. Egy asszony rendelkezett maga felett.

Szólt a meleg női hang:

— Boldoggá tehetnélek, csak vállalkoznom kellene a matéria szerepére. Csak el kellene, hogy hitessem veled, én vagyok az anyag, melyet te fogsz formává gyúrni. De értsd meg, én is kielégült, megelégedett akarok lenni, ezt pedig csak akkor érem el, ha te bizonyítod be nekem, hogy te vagy az alakító, a formázó, a saját elgondolását bennem megtestesítő férfi. Értd meg, nekem rendeltetésem, hogy matéria legyek az alkotó férfi kezében, de az a férfi formázzon engem lenyűgöző akaratával, tudatos fölényével, érted a szellemi és fizikai fölényével... és tegye tudatossá anyag-mivoltomat.

Aztán később:

— Most olyan lettem én is, mint a többi asszony.

Sziráky Dénes Sándor

Testvér, ima a mi életünk

Nézd, Testvér, —

háborgó tengerben vergődik élet-hajónk,
gond-hullámok csapkodják minden oldalról,
s a part oly messze még, pedig szemünk már
elfáradt a nézésben.

Nézd, Testvér, —

most új napok nőnek, új jelszavak izzanak,
örök béke-megértés fogant a Jelen méhében,
elrothadt eszmék pirulva kullognak ki,
a Korlátoltság szűtette kapuján...

Nézd, Testvér, —

a Ma száguldó nagy, örök élet-kerék
acélössá szőpítette karunkat, nem rágódunk apró
élet-magokon, mert a rohanó haladás-jövő
ész-jegyesei vagyunk.

Nézd, Testvér, —

az Élet elfojtott vágy ölelésében,
felszakadt csókok jogos vágyódása ég,
s míg millió leányajak viszonzásra vár,
— az öreg Idő eljár!

Nézd, Testvér, —

húszévesek homlokára ráncokat rajzolgat a Gond,
s a küzdsben hogy buknak el az élet-úton,
amelyen még egy gyilkos-múlt rakta ki
éles, otromba köveit...

Nézd, Testvér, —

Kenyér öfelsége éket vort ifjak és öregek közé,
irigy-gyom verte fel a lelkek udvarát,
s a hajrás iramban nincsen megállás,
mert elpusztul, ki elmarad!

Nézd, Testvér, —

a hitünk roskad, a szentek ma az Istent vivják,
kopott, elfoszlott ruhában didereg, a Hit,
mert négy bomlott évben gyilkos ágyukra küldtek
áldást, a lélek örei...

Nézd, Testvér, —

hogy látod a káoszt, — lehullott meteorok vagyunk
e kor egéről s ha egymást hőrögve, taposva
— e nagy seb akárhogy éget, — Testvér mégis:
íme ez az élet!

Heinz Vilmos

Legyen szabad a gondolat

Költők és írók, kik megértői vagytok a Mindenségnek,
vegyétek elő a szabad gondolat zászlaját, mely érdek —
helyeken rohadt foszlányokban, ifjú szívek sajtó vágya
elől. Tartsátok magasra, hadd lobogjon mindenkinek szemébe
az égő betűk felirata: — Legyen szabad a Gondolat!

— Költők és írók, kik kifejezői vagytok a Szépségnek, Jóságnak,
jöjjetek velem, ki bátran kibontva tartja lobogtatva
a tiltott és gúzsbakötött emberi jog szimbolumát.
„Feszítsd meg”-et kiáltatok a zászló gyilkosaira,
toll-kardotok méroggé váljon, ha munka-ritmusba lendül,
öljeteek ti is, — mert fegyverrel vész el, ki avval támad, —
hadd vesszen, ki Krisztus óta előbb támadt „igában tartva”,
nyíljon ki minden ész-talajban a homály-cseréppel letakart
gondolat-virág és hirdesse pompázó színeivel az életet...

— Költők és írók, kik ott éltek millió ember szívében,
no hunyászkodjatok félve a magasan meredő falak előtt,
adjatok ritmust a tespedt szíveknek, kemény koponyáknak,
hisz kezeitekben a nagy Kürt, s szavára úgy omlik össze
majd minden, mint hajdan omlottak össze a jerikói falak!

— Költők és írók, kik az istenség szent levelei vagytok,
essetek el inkább a gyűlölet-ség-mezején, mint hogy továbbra is hit-
századoktól belepte mohok, dohos-dogma várában éljeteek. [vány
Jöjjetek velem ki bátran, kibontva, büszkén lobogtatja
sápadt dogma-katonák toll-szuronya előtt az égbe szökkenő
betűk lángoló feliratát: — Legyen szabad a Gondolat!

— Költők és írók, kik kifejezői vagytok az Eletnek, a Vágynak,
jöjjetek velem, ki régen kilépett az „eddig és ne tovább”
szűk köréből, a homály csak bünt szül a gyarló emberek között.

— Ragyogó napsugarat takar el, ki velem jönni gyáva,
— az Idő haladását őrli meg, ki késik és nem loholva siet,
— a nagy Természet rohanó életét fojtogatja dórén,
— s rügyező életet őrli meg, ki még nem adott életet...

— Költők és írók kik megértői vagytok az istenségnek,
vegyétek elő a szabad gondolat zászlaját, mely érdek —
helyeken rohadt foszlányokban, ifjú szívek sajtó vágya
elől ;tartsátok magasra, hadd lobogjon kiáltón a lángoló
betűk égő felirata: — Legyen szabad a Gondolat!

Heinz Vilmos

Életünk az Asszony

Forrók és mindig ujan érkezők,
az ölelés finom transzmissziós gépei,
a csókok drága kofái,
alkura méri a lázt, alkura a vágyat,
alkura mindent és mindazt,
amit gyűjtő név alatt naponta
ezerszer dicsérünk, vagy pofozunk,
vagy öleljük és azt mondjuk becézve:
Élet!

Asszony.

És mindegy melyik dalt szőjjük
szerelmesen, vagy hóhér pillanatok
arató tüzeiben, ők a rendező élet és ők jönnek
kimért hűséggel, forrón termők,
vagy a temető hűbéreseiként
és korbács ütésre, vagy kemény parancsra,
ritkán hódoló kérlelésre,
de szeretnek és kívánnak
és akkor, — járja bár az uccák síkátorát,
vagy a paloták parfümös szalonjaiban
spanyol etikettek szerint éljen,
olyan egyek lesznek, olyan mindegyek,
az ölelés finom transzmissziós gépei:
az Élet!
az Asszony.

Bencz Boldizsár

Kis darab élet

Ott ült a tengerparton s a hullámokat nézte. Jobbról éppen egy hajó jött, felbodrozta a végtelenbe vesző kéket s az fehér tarajokban tört meg a sziklás parton.

Nézett előre, nézett jobbra-balra, üres tekintettel és észrevehető volt, hogy nem lát semmit. Azután apró kavicsokat szedett, jó laposokat s játszott velük. Kicsit fáradt is volt. Végigdől a sima sziklán. Gondolkozott.

Reggel háromig muzsikált a hotelban. Először. Most muzsikus. Belül kicsit nevetni kezdett. Homályosan mintha látta volna otthoni szobáját s a falon lüggő doktori diplomát, de azután elmosódott a kép. Ugy, mint egy régi emlék, ha nagyon erőlteti az ember felcsillan s rögtön a homályba tűnik.

Kis házakat is látott, kerttel, az ablakokon zsalugáterrel, gömbakácokat a főuccán s a város szélén a Tiszát, amint apró csolnakok szaladnak rajta.

Nem vigasztalta magát, hogy ez a mostani csak átmeneti állapot.

Tudta, hogy nem az.

Az életben nincsenek átmeneti állapotok. Minden perc részese az egésznek. Sokfelé járunk, néha előre, néha hátra, küzdünk a jobbért, vagy talán magunk sem tudjuk miért.

S miért áltassa magát? Valami üzte, zavarta otthonról. Felejtetni nem akart, hiszen nem volt mit.

Mindig vallotta, hogy az élet nagy körforgás s gyáva az, aki az első kör szélén megáll. Olyan kicsi ez a világ, olyan kicsi ez az élet, meg kell próbálni mindent, szét kell nézni jobbra-balra, mert ha az ember egy olyan földszintes házakkal és zsalugáterekkel teli rakott tiszamenti városkában fennakad, bezáródik örökre a kifelévezető kapu. Eszébe jutott, hogy ő most Jugoszláviában ül a tengerparton, magyarul gondolkodik, fürdőruháját egy német üzletben vette, cseh védjegy van benne, órája svájci s éppen az előbb dobott el egy olasz gyufával meggyújtott angol cigarettát.

Érdekes — gondolta — az egész Európa találkozik nála, kis semmiségek utaznak a világon s ő nem tud talán soha arra jutni, ahonnan jött ez a sok kis apróság.

Azután elmosolyodott. Belátta, hogy egyszerre sokat kíván.

Végignézett a tengeren. Szerette volna látni azt a sok-sok szépet, amiről olvasott, amit meséltek neki otthon és diákkavéházak apró sarokasztalaínál. Szerette volna megfejteni a csodás kék titkot, vagy olvasni a tenger ezerszínű üzenetét s talán a fehér sziklára csapódó csipkékből életének meseruhát is szótartott volna szőni, de csak nézett, üres tekintetével előre és semmit sem látott.

Idegen volt minden. Szomorúan állapította meg magában, hogy nem érti a tengert. Lustálkodott a nagy víz, néha egy-két hal ugrált, játszadozott, épp úgy, mint otthon a Tiszán. Különbőség csak az volt, hogy ezeket skombrinak, vagy asinellinek hívták, míg otthon csak ponty vagy haresa volt a nevük.

Délfelé erősen tűzött be a nap, keveset uszott s azután hotelba indult.

*

Már két hónap mult el.

Fürdővendégek jöttek-mentek.

Dolgozott a lift s a hotelszolgák aranszegélyes sapkájukkal üdvözlötték az érkező és távozó vendégeket. A portásnál egész nap idegesen szólt a csengő. A telefonfülkék tele voltak a nap minden órájában s pizsamás Dinárok osztogatták benn a parancsot külföldre, vagy az ország belsejébe s esetleg találkákat beszéltek meg a templom mögötti sziklák alatt.

Néha hordágyat is látott.

Öreg, kimerült testek vánszorogtak idegen segítséggel az életelő napra.

Gazdag emberpalánták szaladgáltak divatos kerékpárokkal a hotelpark tekervényes utjain.

A konyhában pincérszavak bőgtek: egy adag vaj, két bőlé, három tojás pohárban, lassan, óvatosan főzni, vagy Zahlen, plattí, fizetni, payer és hasonló mások.

Élt, rohant a nagy zűrzavar, a pénz és az ember lármás dübörgése, csak ő volt egyedül. Nem volt neki semmi sem új, mintha egy régi megtestesült álomképet látott volna. Sokszor gondolkozott, különösen éjjel, muzsikálás után, mikor kiült a tengerpartra s a vizen remegő ezer kis halászlámpát figyelte.

Néha eszébe jutott, jó lenne talán hazamenni. Beállni kőzatonának s tolni az alföldi buzás, szalonmás élet sárbanakadozó szekerét. Haragudott magára, hogy önkéntelenül is keresi a magyar szót.

Valami furcsa, megmagyarázhatatlan melegség futott át a lelkén, ha ismerős szavak kopogtak a füle mellett.

Nőt sokat látott, ragyogó estélyi ruhákban, ágyékiig levetkőzve, vagy ahogy mondani szokás, felöltözve.

Hidegen hagyta.

Nem mintha nem szerette volna a nőket. Nem. Csak gyűlölte magát azokban a percekben s mindig csak arra gondolt, hogy minden ilyen kalandnak egy a vége. Akár hercegnő, akár mosogatólány.

*

Néha furcsa dolgok is történtek. Nagy mulató társaság volt, külföldiek. Asztalhoz hívták, mert hallották, hogy doktor.

Szegény munkások hátán kizsirosodott zsebű kereskedők voltak, talán jóindulattal akarták jutalmazni a „doktor” urát.

S felháborodva tapasztalta, hogy neki magának is jól esik ez a „megtiszteltetés”.

De a második ilyen alkalomkor már letagadta a diplomát, hogy maga is jobban beleélje magát szerepébe „mély köszöntéssel” hajlongott a „pour la musique” előtt elhaladó vendégek felé.

Jött hír itt-ott otthonról is.

Egy két ismerős meghalt. Másik férjhez ment, megnősült. A harmadik megcsalja a feleségét, a negyedik hamis bukást csinált s az ötödik, hatodik, hetedik, nyolcadik kisvárosi fantáziát felkeverő, por és sárszagú örökös melódiák.

Mindig válaszolt, kérdezősködött, hazugságokat tömött a szép fehér levélpapír ártatlan lapjaira, hiszen olyan mindegy, mit ír az ember, ez is csak formaság „mint a köszönés, kötelékek szilárdítása, melyeket már ugyis szétfűzött a zavar.

Kezdte unni magát. Maga sem tudta mi hiányzik.

Talán az egyedülkét bosszulta meg magát.

A felírónőt Micának hívták.

A tengerparton minden második lány: Mica. Mindnek csunya, manikűrözött piros körmei vannak, festett szőke haja és kimerült, álfaradt, bizonytalanul tekintető szemei.

Egyszer zárás után hozzá csatlakozott.

A lány, mint akinek igazán mindegy, örömmel indult meg vele.

Mikor kiértek a város végét jelentő hotelsorból, átfonta a derekát, kimért pontossággal megölelte s szinte gépiesen megcsókolta. Nem szóltak egymáshoz. Ugy sem lett volna értelme. Amit esetleg mondani akart, azt már ugyis tudta a lány.

Leültek egy padra, sötét volt, csend, csak a tenger egyforma, szakadatlan mormogása. Szégyelte magát, szégyelte bevallani oda-benn, hogy ideges, a szíve erősebben ver, mint máskor.

Csak a lányt sajnálta. Neki jutott éppen ma este ő, aki olyan nagyon egyedül van, s akinek valami hiányzik.

Azután észébe jutott, hogy talán a lány is örül. Hátha neki

is hiányzik valami. Utóbbi azonban elvetette. Nem valószínű. Ifjús volt már. Hajnal felé.

Visszaindultak. Jó messzire egymástól.

A hotel már nyugodt, tempós csenddel aludt. A lány a második emeleten lakott.

Az ajtaja előtt megállott, mintha bucsúzni akarna, de mikor a lány csodálkozó tekintetét látta, belépett, behúzta maga mögött az ajtót.

*

Minden kilencedik napon oceánjáró gőzös állott meg a mólón. Német, angol, arab, olasz, kínai, szerb, francia, török szavak röpködtek a mindent elnyelő levegőben s úgy szívta magába ezt az ismeretlen esőt, mintha egy készenvárt ünnepi harang szólalt volna meg a lelke egyik elfeledt odujában.

S mikor a hajó kékes füstje már csak messziről küldött üzenetet távolba tekintő szemébe, végtelen szomorúságot és elhagyatottságot érzett maga körül.

Szeretett volna messzire menni, talán, mint fűtőlegény, vagy ételhordó pincér, de cipőtisztítás, és edénymosogatás sem lett volna neki idegen foglalkozás, csak új jöjjön, soha nem látott, soha nem hallott tengerentúli ujság, nagy, szabad életkatlanok, ahol nyíltan és kutató szemmel rejtőzhetik az ember.

Aztán estére gondolt, mikor szmokingba öltözve kövér, kifosztott, estélyi ruhákban magukat felkináló zsirtömegek előtt majd újra énekl:

„Mein Paradies bist du
schönste aller Frauen...”

és keserű nyál futott össze a szájában. Talán gondolt az egyetemi évekre is és az otthonhagyott doktori diplomára, de mindent csak rövid ideig, hiszen minden úgy szalad, itt még süt a nap, amott már vörösen izzik a hegyek mögül kibúvó alkony s csak megyünk előre, nagy forgás, zuhanás, vissza és mindennek vége.

Szerette volna tudni, hol fog mindez végződni.

Elképzelte magát amerikai farmerek végtelen mezőin, vagy mint szerzetest látta magát egy elhagyatott hegység égbetorkoló magaslatán, máskor, mint tiszt tűnt fel az idegen légió egyenruhájában, vagy frakkban sétált a montekarlói kaszinó játéktermében.

És semmi sem volt új, minden természetes, hiszen az egész világ egy, nincs különbség, levegő, víz, levegő, víz, völgyek, hegyek és itt-ott kapaszkodó emberek.

Napközben irt is, verseket, novellákat, melyeket azután gondosan darabokra tépett és tűzbe dobott, mert szégyelte magát,

hogy egyre a zsalugáteres, kis kerttel körülvelt tiszamenti házak élete került ki a tolla alól.

Néha úgy érezte, hogy ólomsúlyként nehezednek rá az ott-honi emlékek, ismerős magyar szavak, nóták, gondok, bajok, örömek, átkok.

Badarság, állapította meg magában mindig utána. Emberek vagyunk. Nincs magyar, szerb, olasz, hottentotta, zulukaffer és német. Csak emberek vannak. Minden egyforma. Ezek csak előítéletek.

A muzsikuseletből is elege volt.

Egyszer megrémült, mintha a saját jövődő sorsát látta volna és menekülni akart, nem muzsikálni többet, talán újra dohosszágu, iratokkal teli irodába, vagy otthonhagyott végtelen rónákra, ahol nyáron a sárga buzakalászok közt, mint a vér buggyan ki itt-ott a pipacs.

A szomszéd fürdőhelyről éjfélkor átjöttek a zenészek. Különszerű bemutatkozás után kiderült, hogy a zongorista végzett mérnök, de muzsikus maradt, mert könnyű élet, nőre, borra mindig akadt idő és hát mi kell még más is az embernek?

Megrettent, mintha tükröbe nézett volna, és végleg elhatározta menekülni fog, új élet felé, új országok belsejébe, ahol a szavát sem értik, csak azt tudják róla, hogy ember, két lába és keze van, odahaza nem azt mondja deux, vagy zwei, hanem kettő, naponta mosdik, eszik és alszik.

Este zúgó fejjel feküdt le.

Álmában félrebeszélt, maga előtt látta őszhajú édesanyját, amint süti neki már kora hajnalban a lángost s azután simogatja a fejét, mint kicsi korában, mikor a nagy uccai veszekedések után oltalmat keresett nála.

Reggel felébredt s eszébe jutott, még csak egy hónap a szerződés, addig vár s aztán mond búcsút a muzsikusi életnek.

Olaszországba vágyott, szépet, régi, betemetett és újra kiásott emlékeket akart látni, új szavakat szeretett volna hallani, vagy talán csak lágyan csengő, behízelgő melódiajú olasz dalokat.

De nem bánta volna, ha Svédországba, vagy Norvégiába, a fehér csend hazájába kerül, hogy kipihenje magát s ujult erővel induljon Isten életnek kereszttelt csodaútjaira, melyekből még talán olyan sok van hátra. Még egyszer azért látni szeretne volna, a Tiszát is, a széles mezőket, ahol nem ütközik hegyekbe az ember, előre vágyakozó szeme s ahol aratáskor vig dalokkal vonulnak ki tarlóra a lányok.

S minél jobban közeledett az utolsó muzsikálás napja, annál nehezebben mult az idő.

Egy hónapot számított otthon lenni s aztán újra neki a nagyvilágnak, hiszen ereje van, huszonöt éves, van két karja, munk-

kabiró karja, akarata ,majd csak lesz valahogy.

Utolsó napon levél jött otthonról, várják, minden ki van takarítva, még a szobát is kimeszelték szép fehérre ,szobájában két új szék is büszkélkedik, a Bodrit is megfürdették, öröm rá nézni úgy csillog a szőre. Zárás után megegyeszer kiült a tengerpartra, holdfény volt ,majdnem nappali világosság, csendes szellő simogatta végig a partot, halászbárkák imbolyogtak s a tenger egyhangu zúgása adta a kísérő muzsikát.

Kicsit elszomorodott, ellágyult, hiszen holnap jön az oceanjáró, melyet már nem fog látni s most már biztos, hogy nem mehet vele messzi-messzi ismeretlen emberek és országok felé, holnap indul a vonat hazafelé, itt-ott majd büszkén füttyöl kisebb városoknak s aztán megáll a Tisza partján, ott is csak egy pár percre, hogy ujult erővel rohanjon tovább, kalandozó utak végtelen táján.

Majd visszatérek, nyugtatta meg magát, mint haldoklót az orvos. Egy hónap nem a világ, addig elég is lesz a Tiszából, zsalugátérekéből és kisvárosi, szürke, rongyolódott kátyútút életvonaglásból.

Másnap ebéd után már futott vele a gyorsvonat ,keresztül a magas hegyeken, felhők között, alagutak mélyén, apró kis folyóká hídjain, idegen nevű emberek és városok között. S maga sem tudta miért örült, hogy hazafelé megy.

Mínél jobban közeledett ,annál jobban nőtt a honvágy.

Eszébe jutottak a gyermekkori barátok első berúgás a „Makkhetesben“ s még sok-sok kis buta szívbemarkoló, visszatérő emlék.

S mikor az első gémeskutat meglátta, könnyű szőkött a szemébe. Nemsokára már akácok között futott a vonat, a mezőn kereszttekben állott a buza és megrakott szekerek igyekeztek befelé a városokba.

Kinyitotta az ablakot s magába szívta az ismerős alföldi poros, mégis kedves, emlékekkel teli levegőt.

Kezdte sejteni, hogy tegnap utoljára látta a tengert és a hegyeket.

Új képek jöttek a szeme elé, iroda és iratszag, reggelig tartó kártyacsaták, borozások s mire a vonat befutott a zöldben úszó kis pályaudvarra világos lett előtte, hogy a „doktor úr“ örökre hazaérkezett.

Adorján András

Őszi vízió

A nap forradalmas színével elment a hegyek mögé.

Itthagytá a verejtékező őszi fákat, a bocskoros parasztot lovával és ekéjével a hegyoldalon s az alvó fehér ruhás lányt a hegy lábánál. Nyelvét még kidugta néhányszor az okkersárga kukoricagörék felé, megnyalta éhesen a sárga cserepeket s csak akkor húzta maga után, amikor már messze ment.

A lány, aki a hegy lábánál aludt, minderről semmit sem tudott. Finomvonalú csontszínű kezei mellére ejtve, két lába — amint kissé féloldalt feküdt — behajlítva s arca hosszú szempilláival és pisze orrával nyugodtnak és elégedettnak látszott. Szája szélén egy kicsi ránc húzódott, de ez mintha még kedvesebbé tette volna.

Az őszi verejtékezett a fákon és fűszálakon, mint a bocskoros paraszt, aki csontos szürke lovával felszakította a földet nagy fekete darabokra. És ahogy szántott, a zsiros, nehéz göröngyök legurultak a hegyről, sebesen görögtek, mint a lavina és feldöntötték mindent, ami útjukba állt. Belepték a síma műutakat, elállták a fényes autók útját és tompa zörejjel begurultak a városokba. Csakhamar kétségbeesett kiáltások töltötték meg a levegőt:

— Uristen! Uristen!

A paraszt nevetve szántott tovább, szürke gebéjén a megpattanásig feszültek a kötelékek s a nap egy pillanatra vissza jött a hegyek mögül.

— Ezt jól csináltad barátom — mondotta az ő jellegzetesen szép hangján, megveregette a vállát a parasztnak, azután olyan arcot vágva, mint a cirkuszi clownok, elment.

Csodálatos, hogy a lánynak, aki a hegy lábánál aludt mellére ejtett kezekkel, semmi baja sem történt. A göröngyök, mintha csak szemük lett volna, messze kikerülték. Egyszerre csak, mintha a földből jött volna elő, egy idegen ember tűnt fel a láthatáron. Alacsony tömzsi ember volt, városiasan öltözve s vigan fűtyű-részett, amint a göröngyöket ugrálta. Már messziről észrevette a lányt és feléje tartott. Ő csak feküdt, behajlított lábaival és pisze orrával az izzadó zöld lóhere leveleken. Az idegen megállt

előtte és nézte, sokáig nézte, Arcán mosolygás játszott, de szeméből gonosz ördögök pajzánkodtak. Egy száraz fűszálat tépett és megcsiklandozta a lány arcát, de az meg se moccant.

Erre lopva, mint egy tolvaj — mert az is volt — körülnézett az idegen. A paraszt éppen akkor vette le sovány gebéjéről a köteléket, majd ő is lement a másik oldalon a nap után. Most, hogy senki se látta, lehajolt az idegen a lány fölé, óvatosan lefejtette kezeit, kikapcsolta a ruhát a mellén, úgyhogy rózsaszínű mellei az arcába kacagtak, de ő ezzel ügylészik semmit sem törődött. Nagy kést vett elő, vigyázva hosszú rést metszett a rózsaszínű bőrön, kifeszítette a bordákat, majd amikor ezzel a munkájával elkészült, gondosan megtörölte kését és vissza tette a kabátja zsebébe. Nemi izgatottság látszott rajta, de ereje nem hagyta el. Erőteljes szavakat mormolt a lány arcába haljólva, azután benyúlt szőrös kezével a véres seben és megmarkolta a ficáncoló kis szívet. Nem bírta egykönnyen kitépni, ezért felállt, erősen megvetette lábait és nyögve erőlködve húzta, úgyhogy néhány pillanat múlva nagy sikoltással kiszakadt a szív a leány kebléből. Először megtörölte izzadt homlokát s utána ujságpapírba csomagolva a szívet elment, ugrálva kövér lábaival a göröngyöket. A nap újra visszaugrott egy pillanatra.

— Halló öreg fiu, jőjj a domb mögé, hogy osztozzunk a zsákmányon.

Igy szólt és eltűnt ismét.

*

Kevéssel azután felébredt a lány. Kis öklével megdörzsölte a szemét, körülnézett majd tekintete hirtelen kigombolt ruhájára esett. Csontszínű kezeivel a melléhez kapott és akkor észrevette, hogy nincs szíve. Végtelen szomorúság fogta el és sírni kezdett. Sokáig, nagyon sokáig sírt. Nem látott senkit maga körül, senki élő lelket, csak egy tücsök cripelt a közelben gondtalanul. Oda is jött amikor a lány sirását hallotta.

— Miért sírsz szép leány? Mi bántja a te szívedet? — kérdezte részvételt. — Miért sírsz?

—Nincs szívem. Valaki elrabolta a szívemet. Hogy fogok én most már ezentúl élni szív nélkül? — És sírt keservesen.

A kis tücsök szörnyen elszomorodott erre. Két hátsó lábára állt és megcsóválta a fejét. Egyszerre vidám arcot vágott.

— Hallgass csak ide — mondotta — menj erre egyenesen, menj addig, amíg el nem éred azt az utat, amelyet azok a nagy fekete fák szegélyeznek. A harmadik fánál látni fogsz egy kövér embert, egy gazdag embert, aranyszéken ül. Nagyon gazdag ember, mindene van az ég világon, talán tud majd neked egy szívet adni. Addig is várj elcripelek neked egy nótát, zárd a

szíved helyére míg oda nem érsz. Így is tett a lány. Meghallgatta a nótát, azután megindult a fekete fák irányába. Már messziről meglátta a gazdag embert. Selyemruhában ült arany-széken és a szolgája legyezte. A lány amint odaért leborult a lábai elé.

— Ő gazdagember — kezdte sirva — az imént, amint a völgyben aludtam valaki elrabolta a szívemet, neked mindened van, adjál nekem egy szívet! — És könnyörgő szemekkel nézett a gazdagra.

— Rossz helyen jársz — válaszolt a gazdag ember — mert nekem mindenem van, csak éppen, amit te keresel; szívem nincsen. A gazdaságért odaadtam a szívemet, de az én szívem nem volt elég ilyen tömérdek vagyonhoz elvettem sok, nagyon sok ember szívét is. Látod ezeket az aranyakat? Mindegyik egy szegény ember szíve. De várj csak. Te talán segíthetnél rajtam. Éjszaka nem tudok aludni, felvonulnak mind a szerencsétlenek, akiknek elvettem a szívüket, körülfogják az ágyamat és nem hagynak aludni, kínoznak rettenetesen. Ha vissza tudod adni az álmodat, adok neked egy aranyat azt zárd a szíved helyére, hiszen valamikor szív volt az is, biztosan jó lesz neked. — És töprengett a lány, hogyan is segíthetne a gazdagon, törte az esztét, de csak nem tudott semmit se mondani.

— Nem tudok segíteni rajtad te szegény gazdag, nem tudok semmit, amivel visszaadhatnám az álmodat. Jaj én szerencsétlen, ki fog nekem most egy szívet adni? Jaj, jaj.

És zokogva ment a lány a fekete fák mellett keresni valakit, aki neki szívet adna. Nem kellett sokáig mennie. Egy pötömnyű kis házat látott előtte egy szegényember dolgozott. Koporsófé ácsolt.

— Ő szegényember — zokogott — te biztosan segíthetsz rajtam, nekem hiányzik a szívem, elvette valaki, nem tudnál nekem egy szívet adni?

A szegény ember állt szomorúan, látszott, hogy sajnálta a lányt.

— Nincsen semmim csak a szívem, egész életem nyomorúság, szegénység. Sokszor nincsen egy falat kenyérem se, amivel az éhségemet elnyomnám. Nincsen semmim csak a szívem éppen ezt kéred tőlem. Azért maradtam szegény, mert nem akartam eladni a szívemet s most gondoltam koporsót ácsolok magamnak és meghalok. Miért kell nekem így tovább élni?

És a lány akkor még jobban kezdett sirni és még inkább könnyögni.

— Minek neked a szív, ha ugylis meg akarsz halni? Add nekem, mert én élni szeretnék. Add nekem a szívedet.

A szegényember töprengeni látszott egy ideig, majd így szólt.

— Jól van, igazad van. Szív nélkül is elmehetek a másvilágra.

Azzal fogta a szekercét, amivel a koporsót ácsolta, fogta az éles szekercét, felhasította a mellét kivette élő, vérző szívét és odaadta a lánynak. Az megköszönte, betette feltépelt keblébe a szívet és menni akart.

— Most, hogy nincsen szívem — mondotta a szegényember — egészen másképpen érzem magam, nem fogok már meghalni, hanem elmegyek és megölöm gazdag szomszédomat, elveszem a pénzét, az aranyait és visszaadom a szegényeknek. Most már meg tudom ölni, nincs már szívem.

Elindultak. A lány boldogan indult haza új szívével, a szegényember vállára vette a koporsót, kezébe a szekercét és elment, hogy megölje a gazdagot. A koporsó ütemesen himbálódzott a vállán.

*

Most aztán már igazán felébredt mély őszi álmából a lány. Felállt, megrázta kis fodros ruháját, rózsaszín lábikráit megcsillogtatta a lenyugvó őszi napban és megindult fel a hegynek.

— Épp itt az ideje, hogy beteroljem a nyáját az akolba — mondotta magában, amint felfelé ment.

A bocskoros paraszt, szürke gebéjével még mindig törte az úgart, baromi türelemmel s a nap forradalmas fénypáskáival gigantikus árnyakat vetett a verejtékező őszi földre.

Herceg János

Andriska megszelidül

Czirák Imre

A gyerek már a kocsim ül, és jobb kezében a vastag gyeplő-szárat szorongatta. De csak úgy félkézzel, emberesen.

Az apja meg az anyja tempós sietséggel cihelődtek fel melléje az ülésre. Marci bácsi, az öreg béres is ott állt a kocsi mellett, tett-vett, mintha dolga lenne még a kocsi körül, pedig csak búcsúzni akart Andriskától.

— Oszd csak ne ijedezz azoktól a gengemejjü városi siglaj-coktól! Ha nagyon kinyeskenne valaméjjik csad taszidd mejbe, a lábaddá meg gáncsód el, ahogy én mutattam! Oszd ne ríjj sosa, azanyád!

Marci bácsi elérzékenyült. Hogy ezt leplezze, két erőset szippantott a cseréppipából, kérges tenyerével nagyot vert a Ráró farára, mintha a legyeket hajtaná, aztán folytatta:

— Oszd a bötüt is csak módjává! A tanétónak meg a szeme közé nézz, ha szósz neki valamit!

Aztán huncutkodva közelebb hajolt.

— Ha meg úgy kerüne a sor, hogy hummiegymás miatt vágatás lenne az oskolába, hát csak idejibe gyudg a kalapod, vagy sipkád a nadrágsorogjába!

Már felült az apa is. Marci bácsi a legutolsó pillanatra várt. Felnyúlt az ülésre és a fiu hátán lévő iskolai tarisznyába dugott valamit, aztán szeliden hátbaverte a gyereket. Andriska megtapogatta a tarisznyát és könnyfátyol alá rejtett szembogarának boldog csillanása mutatta csak, hogy végtelenül örül Marci bácsi ajándékának, a régóta áhitott halas bicskának.

— Jézus segíjj!

A kocsi megindult. Andriska szorosabbra markolta a gyeplőt, mit kezében hagyott az apja. Nem mert hátranézni. Csak két-szer nézett oldalt. Egyszer, mikor a Financ kutya utolsót vakantva lemaradt a kocsi mellől, hogy visszakocorázzon a szállásra és másodszor, amikor a földjük végén a Jancsi kanász elnyujtott hangon utánuk kiabált:

— Andri-is!

De akkor is csak egy pillantást vetett feléje, semmit nem válaszolt, kemény tekintettel nézett az út közepére és megigazitotta a gyeplőt a kezében. A szeme könnyben úszott.

Jó huja volt, mire a városba értek! Már állt a piac, épen azért be sem álltak a kocsival a szülőke házához, hanem egyenesen a tetthelyre tartottak. Andrist a kocsin hagyták. Leszedték a kocsiról az eladni való portékát és elszéledtek, ki-ki a maga dolgára.

De nemsokára jött az anyja. Az egyik kezében vadonatúj palatáblát tartott meg egy aranyos hegyű palavesszőt.

Andris kezébe vette mind a kettőt. Megforgatta, megtapogatta, de arca semmi különös örömet nem mutatott. Aztán szájába dugta az aranypalavessző végét és komoly arccal belekaristolott egy görbe vonalat vele a fekete mezőbe. Anyja mosolyogva tekintett oda:

— Egyem a szívit, akar a kis mö betű! No csak rakd a tarisznnyába, oszt gyűjj, maj máma kávéf frustukolunk ott a sarkon.

Andris leszállt a kocsiról. Ahogy aztán a táblát elhelyezte a tarisznnyában, a kezébe akadt a kis halbicska. Gyönyörködve vette elő, kinyitotta... aztán megszólalt.

— Én máma inkább hurkát ehetnék!

Anyja megértően nézett a halbicskára.

Ökölnyi hurkadarab került kisvártatva a tarisznnyába az aranyos palavessző mellé. Utána mind a ketten elfogódott szívvvel lépték át a városi iskola küszöbét.

Korán volt még, alig kezdtek el szállingózni a diákok. Nagybajszu iskolaszolga igazította őket útba és megmutatta nekik, melyik az első osztály. Andrisnak menet közben Marci bácsi jutott az eszébe. Annak is van ekkora bajsza. De kicsit formásabb.

Aztán Andriska ott maradt az üres osztályban, mert anyjának sietnie kellett vissza a kocsihoz. De különben is mire várt volna? A gyereket bejelentették még a mult héten a tanítónak, hogy csak most jöhet, a táblát, palavesszőt megvetették, a gyerek is itt van, itt maradt... bizony ott maradt a szegénykém! Nem szólt az egy szót sem, mikor egyedül maradt, csak óvatosan leült az egyik padba és ijedt szemmel nézett az anyja után, mikor az becsukta az ajtót.

A rászakadt csendességben meredt szemmel figyelt az ajtóra, visszajön-e? Nem jött biz azon be senki.

Nagyot nyelt. Várt egy darabig, aztán ujra nyelt egyet. Al harmadik nyelésnél eszébe jutott a hurka, no meg a halbicska. Nem is teketóriázott sokat, hanem kirakta maga elé a padra az elemózsiát és falatozni kezdett. Lassú, édes csámcsogással evett.

Nem olyan jóízűen, mint a szálláson, mikor Marci bácsival meg a Janesi gyerekkel bandázva frustukolt, hanem ijedten, elfogódottan, mint aki nem tud okosabbhoz kezdeni hirtelenében.

Kinyílt az ajtó. Két gyerek lépett be. Megálltak és bámészkodva néztek Andrisra. Otthonos biztonsággal helyezkedtek el a padban aztán, lerakták a táskájukat és odaálltak a falatozó gyerek mellé. Az egyik meg is szólította:

— Te is ide jársz?

Andrisnak tele volt a szája, csak egy mogorva ühümmel felelt. A két gyerek erre elnevette magát. Aztán félrevonultak, súgtak valamit egymásnak és újra nevettek.

Ujabb gyerekesapat érkezett. A falatozó Andris szenzációjává nőtte ki magát. Mindegyik érkezőnek volt egy kérdése hozzá, de ő nem válaszolt, csak evett, pedig már régen nem volt éhes. Bántotta a sok, feleslegesnek tetsző kérdés és ezeknek a ...siglajcoknak sunyi nevetése. Marci bácsi értelme jutott az eszébe. Kutató pillantással nézett végig osztálytársain. Csakugyan, igen gengemejű siglajc valamennyi. Hogy ő ezektől megijedjen?

Most nagyot csapódott az ajtó. Dani érkezett meg, az osztály rettegett verkedője, aki az alig kéthetes iskolafő alatt határozott tekintélyt tudott már magának kiverekedni. A többiek sietve adtak neki utat, mikor az Andrist körülvevő csoporthoz közeledett.

Megállt Andris mellett. Végignézte. Az fel sem pislantott rá.

— Hallám azt a bicskát! — mondta.

Andris nem adta. Nem is felelt, csak kanyarintott vele egyet a hurkából.

— Hát hurkát adsz-e?

A következő pillanatban Dani felmarkolta a hurkadarabot és elugrott vele.

Andris elvörösödött. Hirtelen becsukta a halbicskát, aztán felugrott.

— Azanyád... — kiáltotta mérgösen és nekiszaladt Daninak. Az sem szaladt el, hanem szájába véve a hurkadarabot fölényes, biztos mozdulattal készült neki a birkózásnak.

Andris azonban nem sokat birkóztatott, hanem Marci bácsi tanítása alapján „mejjbe taszította“ és elgáncsolta Danit úgy, hogy az elvágódott a padlón. Aztán visszaszaladt a padjához, kikapta onnan tarisznyáját, megforgatta a feje felett és odavágott vele a szétrébbenő gyerekesapat sűrűjébe. Azok riadtan menekültek előre, ki hova tudott, a padok alá, tábla mögé.

Andris már a pad tetején állt és büszkeségtől kipirult arccal

állapította meg, hogy szétverte a siglajcokat, akár Marci bácsi a halmosi búcsún a halmosi legényeket...

Ebben a pillanatban kemény férfihang süvöltött be a sikoltó zsivajgásba:

— Mi van itt...?

A gyerek a pad tetején állt már és onnan fordult meg a hang felé. Hirtelenjében az jutott eszébe, hogy ama halmosi búcsún is így valahogy történt, hogy a végén, mikor már mindenki szét volt verve, jöttek a zsandárok és láncraverték Marci bácsit. Ott a zsandárok, itt meg...

Kissé megszépenve, de azért a veszedelemmel szembenézve szólt le a pad tetejéről:

— Tán kee a tanító?

— En ám — kiáltotta mérgesen Korpás tanító úr — ha eddig nem tudtad, majd megtudod mindjárt ebadta csirkefogója!

Andris szétnézett gyorsan, aztán a nyitott ablakhoz rohant és kiugrott az iskola udvarába.

Dani és még egy társa, meg sem várva a tanító utasítását, máris nyomon követték, hogy visszahozzák. Korpás tanító úr ta gadhatatlan dühhel, nagy megbotránkozásal sietett utánuk.

Andris már az udvar tulsó végén futott kijárást keresve. A két üldöző a nyomában.

A gyerek lihegve futott. Bár egy rendes fa lenne valahol..., vagy kaput látna, de nincs, ezek meg mindjárt bekerítik... ezek a siglajcok, mert nem bír már futni sem... igen émelyeg a gyomra.

Hirtelen düh fogta el. Benyult a zsebbe és kirántotta a hal-bicskáját!

— Hát gyere ide azanyád!... — lihegte.

De odaért már a tanító is. Kikapta a bicskát a gyerek kezéből. A két üldözőt visszaparancsolta az osztályba, aztán sokkal szótlanul nézett Andris szemébe.

Hát mégis megfogtak, mi?!

A gyerek szűgyenkező daccal szuszogta vissza:

— Csak ne frustukótam vóna annyi hurkát, nem fogtak vóna meg maguk tízen se!

A tanító alig láthatóan elmosolyodott.

— No most gyere be az iskolába!

— Nem mék én!

— Hát miért?

A gyerek rántott egyet a vállán, úgy felelt:

— Hogy megest megzargassanak azok a ...siglajcok?

A tanító nem felelt. Csak nézte, nézte mindinkább szelődülő

vonásokkal a kis makrancost. Valamikor régen... Istenem, hiszen ő is ilyen kis, szállási parasztyerek volt. Milyen döbbenetek voltak számára is az első napok az iskolában.

Rámosolygott a gyerekekre.

— Hogy hívnak?

Az megfelelt.

— Ugye, te a Fehér András unokája vagy? Apád is ismerem. A szállások ott van az ugarok végén, a kis völgyön túl. Megvan-e még a jegenyesor a szállás körül? Öregapád él-e még?

— Él hát! Meg a Marci bácsi is, ha őseri?

— Hát az kicsoda?

— Öreg béres minálunk, akitől azt a bicskát kaptam.

— Ezt a bicskát?

— Chüm.

— Hát visszaadjam?

— Ha akari.

— Hát látod, én akarom. Visszaadom, de ne hozd el többet ezt a szép bicskát ide, ezeknek a ... siglajcoknak! Aztán ha valamelyik bántani akarna, csak nekem szólj!

Korpás tanító úr becsukta a nyitott halas bicskát és betette a tarisznyába. Aztán kézenfogta Andriskát és bevezette az iskolába.

Nem szóltak semmit. Leültette Andrist, aztán elővették a tarisznyából a táblát meg az aranyos palaveszszőt és Andriska elkezdte rajzolgatni a horogvonalakat a nagytábláról, ahogy azt Korpás tanító úr felrajzolta.

Mikor tele lett a tábla, Andriska nagyot köpött a közepébe, úgy, ahogy azt ép az elébb az előtte ülő Danitól látta és kabátja ujjával fényes feketére törölte az új táblát.

Aztán újra elülről kezdték.

Gyerekek* (Deca)

A bara egészen a horizon pereméig terjed. Messze az országút fasora úgy rajzolódik ki, mint ezüst szürke selymen a fekete szegély. A szállás körül a barát sűrű nádas nőtte be. A csónak csendesen, simán siklik mint szeretett testen a kéz. A nád susog a csónak körül. Suttog a víz mélyéből.

„Hallod azt a mély bem-bemet? Az a bölömbika“.

„A bölömbika? Ugye az borzasztó? Milyen borzasztó hangja van“.

„Mindjárt látni fogod“. A kis fiu büszkén kihúzza magát. Ez az ő birodalma, itt ismer minden harasztot, minden átjárót, minden szigetecskét s minden susogó zöld alagutat.

A lányka kicsit remegve vár. Édeskés borzalommal. A fiú kidüllesztett melléhez mint védőhöz odasimul.

A nád puhán zizeg, amikor a csónak közéje hatol. Zzzzz. Altatón. A nap fenn a kék égboltozaton melegen mosolyog. A víz fölött számkalán furcsa ismeretlen hang lebeg. Misa a házi-szolga kisfia feltűrt nadrággal, nekötüzesedve, ruddal hajtja a csónakot. A vizkorongok a kihúzott rúd mögött ezüstösen megcsobbannak. „Az úr lányát csónakáztatom, a kis kisasszonyt csónakáztatom. A kisasszony fél. A kisasszony megbizik bennem. Bennem bizik! A fiú arca kipirult, melle végtelen büszkeséggel dagad, úgy, hogy ki kell terjesztetni a kezeit és a napos fényességben hangosan fel kell kiáltania: iju!“

A hirtelen mozdulattól a rúd beleesik a vízbe. Eltűnik. A lányka rémülten sikolt. Mi lesz most? Nem térhetünk vissza! A fiu a kis faun egyszerűségével és természetességével ledobja az ingét és nadrágját s elúszik a zavaros sárga vízben. A víz felszínén csobbanva pukkannak szét a vízhólyagok. A víz alól fojtottan rekedten hangzik elő: Bem-bem. A kislány torkát borzalom ragadja meg. Egyedül van a végtelen vizen, a nád dzsungeljében. És Misa talán... talán... Misa! Jaj Míisa, talán csak nem... Mi...

A fiu prüszkölve, fújva megjelenik. Megrázta magát, mint a kutya hunyorgat, vizsugarakat fröcsköl magáról.

„Csakha itt vagy. Rottenetesen megrémültem!“

* Személyen a szerző most megjelent „Reda mora da bude“ c. kötetéből, amelynek kritikáját Láthatár rovatunkban közöljük.

„Mitől? Nincs itt semmi ,amitől félni kellene“. Elmosolyodott. És a mosoly mögött ugyanabban a pillanatban eltűntek, elenyésztek azok a borzasztó napok, amelyeket az apja és ő a jeges vízben térdig gázolva eltöltenek, mikor a nádat vágják, midőn a fagy a csont velejéig hatol s össze szorítja az agyat, mint valami vaskéz. Eltűntek az aggodalmak és rémületek: árad a folyó, elnyeli a földünket. A hatalmas bara ma varázsos, csillogó világ, amelyben egy gyönyörű, furcsa álom valósul meg, ő és a kisasszony egyedül úsznak a vízen és a kislány bizalommal közlekedik hozzá!

Bem-bem, árad szét a víz alól.

„Itt a bölömbika!“

„Hol van, hol van? Semmit sem látok.“ A kislány teste egészen a fiuhoz simul. A kis fiú még meztelen volt, a víz párázott karcsú bronz testéről. A félelemben, a magányosságban, a határtalanság közepén a kislány nem is szégyelte magát.

„Hát ott, az a kis szürke madár, amely úgy kiegyenesítette a nyakát ,mint valami botot.“

„Az?“ Hahotáz bele a napfényes délutánba a kislány.

„Látod, kis halak is vannak, látod, hogy fickándoznak. En és a tatám halásszuk őket. Ez a mi ebédünk.“

„Hogy tudjátok ezeket a szép, édes halakat megenni?“

„Szépek? Hát persze. De nincs másunk, csak nád és hal.“

A kislány bedugja kezét a vízbe. A halak elsuhannak. „Uff!“ Kiált fel a kislány, álműlettel ,amint a hideg, csuszamlós testek megérintik.

Boldogok voltak a gyermekek. Kívül az emberi vonatkozásokon. Egyedül az ezerholdas barán. Vadkacsák röptek át fölöttük. Az aranyos faágon feketén hintázik és kárognak a varju.

A gyermekek játszanak: „Te vagy a tata, én a mama.“

Ártatlan, furcsa, édes és titokzatos játék. A bara magányosságának közepén, a kis élőlények számtalan susogásában.

„Natalija, Natalija“, a levegő megremeg a hívó szótól. A hívás mintha tapogatózna, keresgélne ,mint a kinyújtott ujjak. „Hívnak bennünket“, suttogják a gyerekek. A hívás türelmetlenné, hiszterikussá, dühössé és nyerssé válik.

Natalija megrázkódik és ismét ijedt szomorú lánykává válik. Misa a háziszolga alázatos fia lesz, hunyorgó, ravasz szemekkel. Gyorsan ,ijedten felhúzza a nadrágját és az inget.

„Itt vagyunk!“ Misa a ruddal hajtja a csónakot. Zzzzzzz! Prrrrr! A gíbecsek raja felrebben a levegőbe.

„Hol csavarogsz?“ Az apa szája eltorzul a haragtól. Szemei gyanítva, kutatólag vizsgálják át a két megrémült kis lényt. Mintha bizonyítékot talált volna gyanújára. Az ő kislánya... ezzel a suhannal.

„Mit csináltak, átkozott undokok? Szégyen-gyalázat!” A szája köpköd. A husos orron reng a cvikker, mintha le akarna esni, a kis fekete bajusz összekúszalódik az elégedetlenségben. A gyerekekhez ugrik s mikor kúszálnak a csónakból, nyakonragadja, haragjában magánkívül megrázza őket. „Malacok, malacok, nem szégyellitek magatokat!”

A két gyerek összezúzottan áll. A szép, egyszerű, édes és annyira közeli világ a sárbahull, lábak gázolják össze. Mi itt a borzasztó? Miért?

„Mars a kocsiba, veled majd otthon beszélgetek! Legalább bárki mással, de nem ezzel a suhanccal, ezzel a rongyossá, ezzel a szolgálával, szolgálfiuval!” A hangja éles, mint a csörömpölő széthulló üveg. Parancshoz szokott hang, hang amelyben erőszak van.

Natália lehajtotta a fejét. Piros. Könnyei felszállnak a mélyből.

Misa kalimpál, liheg, rázódik az úr kegyetlen kezei között. Kékül és zöldül.

A gyerekek között elsőízben nyílik szét a borzalmas, áthidalhatatlan szakadék. Még ott álltak segítség nélkül, értelmetlenségben kinyújtva reszkető kezüket.

A kocsi eltávolodik. Natália szipog, sir és rejtve nézi apja haragos arcát.

„Hát, hát igaz. Rongyos. Büdös. Szolga fia.” (De erős, bátor, biztos, érezte, de visszafojtotta magába). Mi közöm hozzá. Szipog „Ne haragudj apám. Soha többé nem fogok vele menni”.

A kocsi eltűnik. Misa . . . kiugrik a disznók sövénye mögül. Egész testében reszket a pillanattól kezdve, amely úgy megrázta Felemeli az öklét és belefenyeget a levegőbe. Évszázadok főlhalmozódott keserűségével szorítja össze a fogait, olyan energiával, amelyben már benne van eljövendő öntudatos gyűlölete.

Popovics Jován

Fordította Csuka Zoltán

Európa-kocsmá ivójában

Négy avas fal girhes vállán
ferde hátság zsindelytető:
mintha rajta minden éjjel
száz lidérc taposna:
süppedezve, roskadozva
vásárhozó országútnál
furcsa nevű fogadó vár:
„Európa-kocsmá“.

Rossz ereszes, világ-lanya
melynek mázolt ajtajából
szél-csepülte cégér-szakáll
igéri a jó bort.
bús falain dévaj kedvvel
szemérmetlen durva rajzok
szégyenképét hagyta disznek
pajkos kölyök-hóbort.

Bent a füstben tarka szóval
tarka lelkű vendégfalka
elfecsegi, elborongja:
milyen volt az üzlet,
s törmelegve hős mesét fon
hogya vérén a szüretnek
szikra rejtő vörös mérge
már fölérző tűz lett.

Sanda zsidó mér elébük
kétes itcét dupla áron,
— valamikor pedig jámbor
biblián nevelték,
de a sorsa századoknak
padlására dobva romlott;
s az egerek biz egy kicsit
megrágták a lelkét.

Fönt tünődő hideg arccal
hórihorgas angol bámul,
némasága göggel szinte
kiabálva hallgat,
mögötte egy német polgár
hájás képén kövér számok
bölcs öröme tükrözi szét
a boldog nyugalmat.

Középen a lámpa körül
franciáék pletyka-kedve
fest a vágyra édes iznek
egy pikáns kalandot;
s velük szemben kóbor olasz:
fél Rinaldó, fél-kalandor,
régí hűtlen szerelemről
pengeti a lantot.

Muszka atyus pálinkával
képzelt bűnnek képzelt feltját
mosva lelke ráncaiból
Krisztusért kiáltoz,
félszeg átkon őrzött hite
vércsét sejt a gerlicében
és tövist gyón minden tiszta
hajnali virághoz.

Don Spanyolnak nincs garasa,
kalapja is lyukkal vihog,
s a nóták is benne már csak
emléken fakulnak,
hetykeséggel kerülgeti
mind a termőbb asztalokat
s a többiek szóban őt is
megtisztelik úrnak.

A próféta hű törökje —
valamikor a csárdának
nagy legénye volt sokáig:
verekedős fajta, —
most már csak az ajtó mögött
tűnődik a legény-multon
s egy vállvonás a vigasza:
„Allah így akarta“.

Csak úgy állva a sarokban
zsellérsorsú faluvége
nézi, hogy a fanyar élet
szűfretté, hogy érlik,
s hogy virulhat pántlikává
minden ócska bolti zsineg,
mellyel kinn a fáradaalmak
országútját mérik.

Egy beesett magyar arcról
színeket gyújt a merengés
s napsugaras gyöngyvirágot
sarjazzat a füstön;
csak az fojtja, hogy a jó kedv
mért nem olyan meleg áldás,
hogy a csókja barlangokba,
tengerekre süssön.

Álldogálnak többen is így,
és ha néha nóta lendül:
hang ragyog föl a sarokból
egyik-másik ajkán
hajladozó rózsággal
pajtáskodó kedv cicázna
de leinti őket göggel
egy legyintés: Balkán.

Ide már csak alja bor jut
pajtásságból szeretetből,
becsületből, ismerésből:
minden édes jóból;
meg se látják: ismerős-e,
meg se hívják cimborának
s csak a tüskét vetik oda
a vig tréfaszóból.

Olykor egy-egy ur-utánzó
közibük szór néhány garast
s kedvetelten nézi, hogyan
marakodnak érte,
vagy ha úri perpatvarra
kerül a sor: őket hívják
s őket küldik nem is első:
az utolsó vérre.

És ha már a földre ömlött
a kigyulladt vérfölösleg
szépen csöndet parancsolnak
bicskának, haragnak
s Európa-kocsmá táján
egy pár esti boros órán
ezután csak barátságról,
békéről szavalnak.

Berényi János

Jaksity Gyura

1832 július 27-én született Jaksity Gyura, 1878 november 16-án halt meg. Elete folytonos lángolás. Elragadta a furor poetikus. A szerb romantikusok között Zmaj mellett a legjelentékenyebb. Életrajza tele van küzdéssel, megpróbáltatással. Három gimnázium után festeni tanul. Elhagyja szülőhelyét, Temesvárra megy. Az 1848-as események magukkal sodorják. Önkéntes lesz. A forradalom lezajlása után Pesten találjuk. Innen Bécsbe, majd Münchenbe megy. Hazatérése után festészetből él. 1856-ban Szerbiába megy, hol tanító lesz. 1858-tól 60-ig rajztanító Beogradban. 1861-ben újra Bécsben van, hol festészeti tanulmányokat folytat. 1862-ben Novisádra jön, innen ismét Szerbiába megy. 1868-ban Kragujevácban találjuk, hol a gimnáziumban rajztanító. 69-ben már Jagodinában tanítja a rajzot a reáliskolában. 1871-ben azonban elbocsájtják az állami szolgálatból. 72-ben az állami nyomdában nyer alkalmazást, mint korrektor. Itt működik haláláig.

Jaksity Gyura vérbeli költői természetű, aki a romantikus iskola levegőjében nőtt fel. A romantikus iskola győzedelmes, elnyomulása egész Európában megtörtént. „Heine Romantische Schule“ című ragyogó tollal irt művében, ahogy azt Hegedüs István írja, úgy festi a romantika hatását a klasszikus szellemben kiformalódott irodalmakra, mintha a fényes Olymposon, a lakmározó istenek között a halhatatlan kacaj közepette... Krisztus szenvedő, halvány alakja jelent volna meg.“ (Phil. Közl. 1892. 472).

Jaksity külföldi utján mindenütt a romantikus iskola vezéregyéniségeit látja az élen, kik az egyetemes emberi kultúra összekötő láncait kovácsolják. A költészetbe bölcselkedést kevernek és az egészen bizonyos „mérsékelt mysticismus“ lebeg. A középkor katolikus lovagjai az ő hőseik. Csudák, óriások, törpék. Látja, hogy Kölcsey már szakít a Kazinczy által nagyranövelt klasszikus iskolával és Bürger hatása alatt irt balladáival a romantikusok közé lép. Magyarországon Vörösmarthy a romantikus iskola feje. Gyulai Pál szerint „az ő eposzai, költői beszélei lerombolták a klasszicizmust, melyet Kisfaludy Károly csak megsugatótt“. Először a tartalom tűnik el, de a külső forma még megmarad, Czuczor is, Vörösmarthy is hexameterekben ír, majd lassan a köntöst is elvetik. A roman, germanos hatásra trocheusok következnek mintegy előfutárjaiként s nemzeti versidomnak.

Németországban Tieck, Novalis, Franciaországban Hugo Viktor a fő képviselői a romantikus iskolának. Igaz, hogy a Hernani még Jaksity születése előtt ragadta el a közönséget 1829—30

telén, — de az iskola még virágzik, — mikor Jaksity külföldre jár. Jaksity műveit olvasva azonban az az érzésünk, hogy ő külföldi hatás nélkül is romantikus író lett volna, mert lelki-alkata egyenesen erre az útra terelte. Jöhetett aztán Heine szarkasztikus mosolyával, jöhettek a társadalmi mozgalmak kudarcokkal, őt nem változtatták meg, — mert alaptermészetét senki meg nem változtathatja. Bizonyára Brentano és Arnim dalgyűjteménye, a Grimm testvérek nyelvtudományi alkotásai, Tieck—Schlegel Shakespeare fordításai, sőt Platen Ágost Der gläserne Pantoffel-je nem csinált volna belőle romantikus költőt, ha benne nem lobbogott volna nyugtalan, romantikus szláv lelke, amely együtt lán-golt az akkori Európa legnagyobb szellemeivel.

Jaksity Gyura tudta és érezte, hogy az arisztokrata iroda-lom befejeződött és a demokrácia új erőket küld a Parnaszusra. Sőt úgy látszott, hogy az egyes ember irodalma is hanyatlóban van, a renaissance nyomán megindult klasszicizmus kiélte magát és Goethevel legnagyobb alakját tette a sirba.

Míg Jovánovity Zmaj folyton fejlődik és emelkedik, Jaksity heve, tüze és lángja színében néha változik, — de emelkedést nem igen mutat. Igazi költői egyéniség, aki mikor rátalál az ere-deti természetének legjobban megfelelő hangra... azon kitart. Mondhatni, hogy haláláig lobog és zeng nyugtalan lelke. Erősen fejlett erkölcsi érzéke, szabadságszeretete, fájának tipikus kép-viselőjévé avatja. Demokratikus érzése egyenesen követi úgy a világtörténelem legkimagaslóbb eseményeit, mint az akkori Szerbia első társadalmi mozgalmait. Életének gondjai, állása, környezete stb. kevés tápot adtak szellemének, sőt inkább gátlólag hatottak, — de ő annak ellenére is hirdeti eszméit és ideáljait. Miután kör-nyezete nem nyújt megfelelő anyagot, távoli időkbe tér, ott ke-resi ő is hőseit, mint a többi romantikus. Ott aztán átizzik, a régi dicsőségtől áttűzesedik a lelke és néha dagályos képekben festi a középkor hőseit. Elfelejtí szürke, prózai, környezetét, a nagy családof, a falusi iskolát, kis hivatalnok társait, szerény fizetését, a kenyérgondot, a tűrhetetlen konvenciókat, a társa-dalomban uralkodó kalmár szellemet stb... és ir... Petőfiért rajong, Byront eszményképül választja... Közben új hangot üt meg az ömlengő szerelmesek és honfibában epedő lantosok tábo-rában. Abban a táborban, hol így írnak még: „Boldog, ezerszer boldog a hölgy, kinek kebelbimbáját a szűzies szerelem hajnal-sugara fakasztja életre, — s tiszta harmatcseppét gyöngyözi reá a vízontszerlemnek mely az édes illatot többiü 's virága színét csillogóbbá teszi; — ha leáldozik a napfény, élénk színezetét veszti a virág, de illatában tovább-tovább nyilatkozik szépelete az alkonyat árnyain“. (Életképek 1848. II. 6). Ezeket olvasta ő is. Ez felelt meg lelkiületének. Ihletet azonban lelkéből merített.

Van benne valami donquijotei rajongás az eszményért. Lírája nem sokoldalú, de őszinte és meleg. Fajszenetete még a hasonló művekben is meglepően gazdag termést nyújt. Eposzai Csengity aga halála mellett is méltán figyelmet érdemelnek. Ezekben a török elnyomatás idején játszódó szerelmi történeteket dolgozott fel. Festői leírásai, könnyű verselése különösen kedveltették e műveit.

Mint drámaíró is tevékeny volt. Három történelmi drámája: A szerbek költözése (1864). Erzsébet crnagorai hercegnő (1868) és Glavas Sztanoje (1878) különösen nyelvének tisztasága által tűnik ki.

1860-tól haláláig írt prózai műveiben is romantikus maradt. Vulovity Szevetiszláv nagy szeretettel mélyedt el Jaksity prózai műveinek tanulmányozásába. Jókaira, Eötvösre, a fiatal Jókaira emlékeztető romantikus ő itt is. Szép hölgyek, útközet, vér, fatális szenvedély, könny, átok, sötét hegyeken épült várak, melyek körül zordon felhők csoportja kóvályog. Itt is elfelejti korát és körét. A múltba jár, annak hőseit festi színes ecsettel, karminnal, kézzel, feketével... Ha pedig a környezetét írja le, azokból is hőöket farag, a timoki parasztokban a régi idők hőseit látja... Idealizál mindent. Mindennek megváltozik a képe amint hozzáér. Valami rousseau-i természetimádás vegyült romantikus világlátásába. Szerette az egyszerű embereket. Eredeti, érintetlen lelket látott bennük, melyet a hazug civilizáció halállal fenyeget. Természetesen sohasem ismeri meg az igazi parasztot éppen képzelő parasztjai állják ennek útját. Harcias patriotizmussal írt háborús elbeszélései is tele vannak romantikus világszemléletének dokumentumaival. Semmiben sem kételkedik, türelmetlenül várja a népszabadság hajnalát. Ha lírája Petőfire és Körnerre emlékeztet is harci dalaiban, az érthető, hiszen ő is kardot kötött és harcba vonult fiatalabb éveiben, — de az a hév és láng nem igen vesztette el lobogását még öregségében sem. A forma változott, de a tartalom és lelkület megmaradt végig ugyanannak.

Politikai és satirikus verseiben azonban nem mindig éri el azt a magaslatot, amelyre romantikus lelke föl-fölszárnyal eposzaiban.

A bánati szerbek életéből vett témái őszinték és a nép iránt érzett szeretetének bizonyosságai. Prózai művein azonban érezni, hogy nem mindig a tehetség tör célja felé, — hanem szükség adja kezébe a tollat. Itt-ott bevégeztelenek és magukon hordják a gyors munka minden hátrányait. Most, mikor százéves fordulóját ünnepeľjük ebben az évben a nagy romantikus születésének, önkéntelenül is Prohászka Ottokár jut eszünkbe a nagy misztikus és az ő szavaival gondolunk Jaksity Gyurára: „Mondjuk hát ki világosan, hogy mi a realitást nem értjük. Az a konkrét valóság, az a lényeg és inség, az a lét a ténylegesség fölszívhat-

lan elemek s visszavezethetetlen nagy tények, melyekig az ész föl nem ért. Ez a szemünk előtt elterülő nagy világ, többet mondok, az a kezünkkel megtapogatott valóság, ezek a régi ismerősök műnő, mind ismeretlenek tényleg, de föl nem ismerhetők soha". (Az intellektualizmus túlhajtásai. 1910. 22. old. Akadémia). Ha pedig itt állunk, — akkor igazán mindegy, hogy klasszikus-e vagy romantikus-e, naturalista-e vagy ujromantikus-e a költő, — a legfontosabb az, hogy önmagát adja és ezt úgy, ahogyan költői lelke sugallja. Jaksity írói egyénisége, költői tehetsége még mindig hat, mert a romanticizmus, ami őt egy egész életen át eltöltötte, az emberek között ma sem idegen. Ugy vagyunk vele, mint a virágokkal, — minden kornak megvannak a maga divatos virágai, de azért az elfelejtett virágok is tovább nyílnak és illatoznak, sőt itt-ott akad egy-egy tisztelőjük, aki kitart mellettük akkor is, mikor már divatjukat multák. Polácsi János

POPOVICS JOVÁN:

Red mora da bude

A beográdi Nolit (Nova literatura rövidítése, új irodalom) könyvkiadóvállalat eddig tizenhat író munkáit adta ki és a tizenhat író közül Popovics Jován az első jugoszláv. A többi nemzetiségre való tekintet nélkül, de annál inkább a mondandóvalóra és értékre való tekintettel válogatta ki a Nolit. Sinclair Lewis, Upton Sinclair, Isak Babelj, E. Maria Remarque, Jack London stb. neveit találjuk meg a Nolit-kiadású könyveken s ezek a nevek mindent megmondanak. S meghatározzák azt az irányt, amelyet Popovics Jován is követ.

Popovics Jován tizenhárom novellát írt meg a vajdasági kispolgárság életéből s ez a tizenhárom novella tizenhárom leszögezése annak, hogy ez a kispolgárság, így amint van, halálra van ítélve, szomorú és rom. Popovics erősen realisztikus írásai megrázó erővel tárják elénk a vajdasági kispolgárság életét, azt az életet, amely a maga szűk látókörében él és mozog, azon vergődik. Ennek a kispolgári életnek két arca van és két erkölcsi világ és ez leginkább a Goldfisch Simon atyai jóságáról szóló novellából kiált elő. Goldfisch Simon, az éjjeli mulató tulajdonosa maga a megtestesült jóság és kispolgári szeretettől csöpögő szívvel uzsorázza ki a lányokat s él meg azok „munkájából“.

Másutt kemény szavakat talál Popovics az üzleti nacionalizmus megostorozására, a háború után jelentkezett ifjú „kilengések“ cégtáblaleszedések stb. megítélésére. Popovics tisztaszemű ember, meglátásaiban és megítéléseiben egyszer sem téved. S míg a falatozó és buta kártyajátékok mocsarában fuldokló vajdasági

úri házat festi, csak háttérnek rajzolja meg az udvarban beszelgető proletárokat, de ez a háttér komor és fenyegető s kiérezni belőle, hogy a háttér fontosabb, mint az előtér szemünk előtt lejátszódó üres csámcsogása s az emésztés súlyos problémái, amelyek annyira jellemzik a vajdasági kispolgárság életét.

Popovics Jován tizenhárom vajdasági novellája tizenhárom messze hangzó, csengő kalapápsütés az üllőre. Az üllőre, amelyen lelkeket formál és lelkeket acélosít a szerző. A Nolit jól választott, amikor tizenöt külföldi író után Popovics Jovánt választotta a jugoszlávok közül, mint olyant, akinek mondanivalója van, aki emberi értékeket keres ki a vajdasági korból s megcsillogtatja szemünk előtt. A Vajdaságnak szüksége van ilyen bátor emberekre és tisztaszemű írókra. Amit Popovics ad, az tiszta emberi érték, pontos ítélkezés és egyúttal a jövőbemutató is.

A könyv kiállítása méltó a tartalmához. A címlap pompás fotomontázs — egyébként a noviszádi Halteret ábrázolja — P. Biháty műve. A túlságosan Georg Grossra emlékeztető rajzokat K. Hegedusics készítette.

Csuka Zoltán

ZILAHY LAJOS:

A lélek kialszik.

Kicsit talán könnyel fejezi be az ember ezt a könyvet. Épp úgy, mint Mr. Pacree, akit azelőtt Magyarországon Pekrinek szölítottak zokog a hegyeshalmi állomáson, mert tudja, hogy rohan vele az élet Honoluluba, ahonnan nincs visszatérés.

Zilahy nagy művész. Meglátása mindenütt emberi. Két világot állít szembe egymással. S a két világon belül újabb párhuzamot von. Az egyik pár: Amerika—Európa, a másik: Honolulu és az a kis felvidéki magyar város, ahonnan Pekri János rögösútú élete elindul.

S ebben a két nagy keretben vergődik egy szomorú, s ahogy az író sejtetni engedti, elhibázott élet. Pekri János magyar kivándorló élete.

De ez nemcsak az ő egyéni élete. Sokan élnek, jönnek, mennek künn Amerikában, akik mind Pekri Jánosok s akik ugyanezt élik és élték át. Ezt akarja mondani.

De simán jajszó nélkül nem tud mesélni. Néha megcsuklik a hangja. Könyvezik.

Mert, ha azt is olvasom a könyv fehér lapjain, hogy Pekri János boldog Honoluluban, feleségét szereti, fia van, mégis a sorok között és mögött rejtőzik, valami talán mégis itt rendben. A történet egyszerű, mindennapi. Pekri János huszéves korában egy kis felvidéki magyar városkában elveszti édesapját.

Szegénység. Alláskeresés eredmény nélkül. Amerika. Tíz év. Küzdelem. Kikötés Honoluluban. Amerikai asszony. Nyugodt élet. Gyerek, aki nem tud magyarul. Vége. Ez a keret. Közben Zilahy módot talált arra, hogy filozofáljon, tanítson, kicsit vádoljon és sirassa a magyar élet szegénységét, vagy talán jobban mondva, az egész Európát.

Talán egy allegorikus költemény ez a könyv Európa tragédiájáról, ahol nem tud már megélni az ember és csapatostul özönlík be az oceánjáró négyszögletes kis ajtaján, amely mögött kezdődik egy új, küzdelmes, de végül talán nyugodtabb élet.

Vagy csak a magyar nyomorúságot akarja kifejezni az író?

Az az egy bizonyos, hogy Zilahy jobban szereti Európát, mint Amerikát. A cím már ezt mondja: a lélek kialszik, jön Amerika, itt nincs csak számítás, az idő pénz, nem csak papíron és az elkésett vonat utasai visszakapnak egy összeget a jegy árából.

Valahogy sir és húz ez a szegényebb világ, Európa vagy Magyarország és szinte látom, hogy a Pekri Jánosok egyenként sorra bezárlóznak honolulúi, losangelesi, vagy detroiti szobáikba, körülveszik magukat, magukkal hozott apró semmiségekkel s írni kezdenek, hogy megmentseék a lelküket, mert az a hideg üzleti világban menthetetlenül elvész, kialszik.

S ezért zokog Mr. John Pacree s talán az olvasó is; mert a lélek olyan, mint a virág, ha idegen talajba vészik, kihül és megsemmisül.

Adorján András

Új Anthologia, fiatal költők 100 legszebb verse

Összeállította Babits Mihály, Nyugat kiadás

Két irodalmi varjucsapat repült ki a Nyugat fészkeből. Móricz Zsigmond az elbeszélőket gyűjtötte össze, Babits Mihály a versírókat indította utnak. Az előbbi ismertetése már megjelent a Kaplanyában, majdnem szószerint ugyanazzal köszönhetjük az új Anthológiát.

Minden versgyűjteményt azzal véd az összeállítója, hogy nem lehet teljes — és nem is az a törekvése, meglegszik az egy írói csoporthoz tartozók egybefogásával. Persze megvannak ebben is mindazok a hibák, amik hasonló versfüzér összeállításánál elkerülhetetlenek.

Ila a fiatalok közül a Vajdasághoz már csak nosztalgias emlékeiben tartozó izig-vérig értékes Fekete Lajos helyet kapott Csuka Zoltán, mint a vajdasági fiatalok reprezentánsa bőtermésű és pozitív eredményt és elismerést felmutató poétáját nem lett volna szabad kihagyni. Szlovenszko és Erdély és a Vajdaság számos művésznevét nélkülözi ez a gyűjtemény (Aprily, Szirák, D. Sándor, Berde M.) és helyettük egy költőt tizenegy verssel szerepeltet. Ha sor kerül a következő év újabb versgyűjteményére — az anthologia összeállítója ökonomiával juttasson helyet az arra érdemes és a kötetből kimaradt felvidéki, erdélyi és vajdasági költőknek, akiket egész ország (nem csak egy főváros) magyar olvasóközönsége ismer és méltányol.

Az anthologia nem lehet egységes, mert világnézet választja el a résztvevőket, akik között van „úrifiu és béreses sarja, pap és forradalmár, keresztény és zsidó”. De két egyforma ember sincs, legyen bár céljuk és eszméjük közös. A versek válogatásán megérezzük a hozzáértő, óvatos bírálatot. Az őszinte szavak sodrából kerülni a nyugtalanító hullámveréseket és közös nevezőjükké teremteni „a szegénység szeretetét, a szabad természet mély átérzését, az egyszerű és ősi érzésvilág megnyilatkozását az emberiség és szeretet szent álmaiban”. A különböző színű, szándéku és származású költők antológiája — igaza van összeállítójának — így is megbecsülhetetlen szolgálatot tesz, bár nagyon kevés azoknak a száma, akiknek neve elé sövényt állított az utódállamok határa — mégis minden költő közelebb jön hozzánk.

A megejtett előzetes kritika és a kritikai előszó, már jóelőre biztosította az Anthologia sikerét. A mi Fekete Lajosunkon kívül, akinek minden versét úgy szeretjük és ismerjük, mintha gyűjteményes kiadásban mutatná be őt — Szabó Lőrinc elegáns költésze, Illyés Gyula olhivatottsága és József Attilának nyersen bátor versei, Mécs László maradandó költeménye megkapóak. Győry Dezső nevét felénk a mostaninál szebb versének szígnójaként ismerjük.

A többiek Bartalis János, Bányai Kornél, Berda József, Déri Tibor, Erdélyi József, Fenyő László, Fodor József, Gulyás Pál, Imecs Béla, Komjáthy Aladár, Komlós Aladár, Komor András, Marconnay Tibor, Marschalko Lia, Mollinár Gizella, Nadányi Zoltán, Nagy Emma, Németh Andor, Rozványi Vilmos, Sági Márta, Sárközy György, Simon Andor, Strém István, Szenes Erzs, Tass József, Török Sophie, Zsolt Béla nevei kevés kivétellel ismert és népszerű poétákat mutatnak be legszebb verseikkel. Külön külön megérdemelnék az elismerő bírálatot, ami igazolja szereplésüket, mert mindegyikük teljesítménye hozzájárul a Nyugat 1932-es Anthológiájának osztatlan nagy sikeréhez. i. n.

AGAVE — költemények

a szerző kiadása, Hatvan, 1932.

Ezt a könyvet el kellene hallgatni. Az Agave szerzőjének költői indulását meg kellene mosolyogni s a bírálatra beküldött kötetkét pedig egy asztalfiók mélyére kellene rejteni, mert ma általában ez bírálói szokás. A legjobb kritikusok is így teszik manapság. Zsigmond Jánosnak azonban szerencséje van: ön nem vagyok kritikus. Talán ezért van, hogy a könyvét is elolvastam, elolvastán pedig úgy találtam, hogy írni is érdemes róla.

Akaratlanul egy vajdasági költő jut most az eszembe, aki verseskönyvének címe alá a nevét, az alá pedig azt írta, hogy a költemények tulajdon halhatatlan versei. A vajdasági költők „vénei” pedig mosolyogtak s tudták, hogy a borítólapra nyomott halhatatlanság mögött egy induló költő nagyon is gyöngye képeségei neszelnek. Ide kellett ezt írnom kiáltó ellentétként a Zsigmond János csendes indulásának, aki nem több, mint „...szerény kis újj az Alkotó kezéről” és mégis meggyőző erőinek szerény tudatával:

Márvány vagyok, de még alakatlan.
És most a többi kő között remélve,
Kétkedve várom, hogy szobor legyek.

Ez a kétkedő szobrosodni vágyás persze nem az élettapasztalatok során lehiggadtta, lemondóvá és bölcsé lett individuum szemléleti eredményéből, hanem a Zsigmond János költészetének indokolatlan pesszimizmusából ered, mint pl. az ilyesmi: „Felrémlik elhibázott életem”, vagy: „Komor szavával szólít a Nemlét”. Ezzel szemben az Agave nem egy verse látszik igazolni, hogy a költő szereti és vallja az életet így a kötet egyik legjelentékesebb versében együtt ujjong a jegenyékkal: „A sugarat, az életet — Keressétek, szeressétek!” (Jegenyék). Vagy az „Őszi szántás” c. vers utolsó négy sora. Bármily helyel-közzel találhatók csak fel e derüesebb hangok Zsigmond János költészetében, mégis úgy hiszem ezek az őszintébb szavai a hatvani költőnek. Igaz, hogy a valóságos kultusszá művelt jegenye-szimbólum, amely a verseskönyv harmadik költeményében bukkan fel először s jó néhány versnek válik alkotó elemévé végül is annyira sajátos fájdalom-jelképe lesz költőnknek, hogy élete utolsó percét is úgy gondolja megáldani, ha így énekel: „Zúgó jegenyék alá — Tegyetek el ha meghalok...”

A költészet örök témáin túl igen kevés helyet hagy Zsig-

mond János a körülötte történő valódibb élet (a kenyérharc, csókharc és egyéb súlyosan mai problémák) számára. A költő korát talán elárulni akaró „Harmincévesek“ c. verse némi kárpótlásnak íródott ugyan, azonban itt közhelyekkel találkozunk csak. Szerelmi költészete valami fohászos pastoralenak nevezhető leggyyszerűbben. Nincs a sorok közt a két nem küzdésének semmi nyoma; maró kételye a vágyas embernek, vagy a testi-ségnek bolyeget hagyó fellobbanása. „Édes illat ő a szélben“ (Repülj fecském), az álmodott nő, a messzi bálvány, akinek bűmeit nem megkorbácsolni, de mert női bűn, csak megcsodálni és megbocsátani lehet:

Irdatlan éjszakámban
Kiáltom hangos szóval:
Uram, Te csak szeressed,
Halmazd el széppel, jóval.

Vallásos költészete Zsigmond Jánosnak nincs. De van az isten-gondolat pompáját, erejét tükröző néhány olyan verse, amely a vers egyes nagymestereinek is értéke lehetne. Ezek között a „Magányos férfi imája“ bölcs és megnyugtató soraival emelkedett hitről tanuskodik, de egyben arról is, hogy költőnk jó úton van és azt hiszem nem tévedek, ha állítom, hogy Zsigmond Jánossal a fiatalabb magyar líra őt megillető helyén találkozunk, majd legközelebb.

Fekete Lajos

A szexualitás, mint téma.

Erről a kérdésről már régen van mondanivalóm, de visszatartott valami álszerűség. Attól tartok írásom bizonyító erejét lecsökkenti az, hogy nem spekelem teli a görög klasszikusoktól napjainkig előforduló szellemi nagyságoknak erről a tárgyról szóló gondolataival.

Nem tehetek róla, hogy nem érzem szükségöt a forráskutatásnak ahhoz, hogy igazamat bizonyítsam. Előtte oly egyszerűnek látszik ez a kérdés és ahogy erről vélekedem az így tudománymentesen is mindenki számára hozzáférhető.

Talán még sokkal inkább.

Egyik íróársam, Sziráký Dénes Sándor egy kijelentése hozta felszínre, hogy erről beszéljek. Ugyanis azt kérdezte, hogy miért írok én mindig szerelmi históriákat? Lehet, hogy falun kell

még ez, de a városi ember már nem olvas ilyesmit. Ez nem érdeklő, a szerelmet mint olyat elintézi gyakorlatilag és szellemét másirányú komoly problémák foglalkoztatják. Szerinte bennem más mondanivaló is szunnyad, tehát komolytalan irányban tévelygek.

A kijelentés értéke felől nem nyilatkozom. Viselje érte a felclősséget a z, aki mondta. Ezzel lehet, hogy disputára adok alkalmat, ez célom is, mert ha nem, azt én a magam felfogásának diadalául tekintem.

De ezenkívül Sziráky íróárs még egy kérdést szegezett mellemnek, amit szintén nem lehet felelet nélkül hagyni.

Hogy tudniillik milyen világnézet szolgálatában állok. Valljak szint az írással, mert valaki vagy cionista, vagy kommunista, vagy pacifista, polgári, avantgarde, vagy mit tudom én micsoda, akkor, amikor író.

Szeretném erre a kérdésre azt az egyszerű de pikáns választ adni, hogy én „nem” író vagyok kérem szeretettel. De sajnos nem lehet. Ilyen kisajátítás durva meghatározás lenne és nem felelne meg az igazságnak.

A tudomány, amely iránt plátói vonzalommal viseltetem, azt mondja két öserő (ösztön?) irányítja nem csak az emberiséget, de az egész természetet:

A lét és a fajfentartás.

Mármost, ha az egész élet lényege ezen a két tényezőn alapzik, lehet-e kevesebb jelentőséget adni egyiknek mint a másiknak?

Elképzelhető-e, hogy a kor fejlődési fázisain nem egyformán ment keresztül mind a kettő? És ha ezen a történelmi (nekem unalmas) és természettudományi (nekem érdekes) útvonalon eljutottunk a mai gazdasági válsághoz, vagyis a létfentartás kríziséhez, bizonyos természetesen, ha ezzel párhuzamosan a fajfentartás krízise is bekövetkezett.

De erről beszéljenek a napilapok drámái, amelyeket talán szintén csak falon olvasnak és a szubtilis finom városiak nem?

A szexualitás nyomorúság épen úgy ordítana, mint a gazdasági, sőt még jobban, még régebben, de a polgári erkölcsök őrei vigyáztak, hogy ilyesmi csak nagyon megsűrve kerüljön az irodalomba. (Na és ma?)

Érzem, hogy mindaz, amit mondok köztudomású és banális, hiszen annyit lehet olvasni ezekről, de mégis fel kell vázolnom nagy vonalakban az alapvető igazságot, amelyre támaszkodni akarok.

Mint mondtam, én szívesen vállalnám, hogy nemi író vagyok, de nem lehet, ha ugyanakkor szociális vagyok, lélekdiagnosztika is, aki meglátom a nemi nyomor minden sebé, gennycé és csakugy, mint ahogy a létfentartás keserves bajait is észre veszem.

Az érzékek, az idegélet nélkülözése nem kisebb baj, mint a gyomor vagy bélhiány érzete és amikor a Varrótühercegnő szexuális vergődését tárom fel, épen úgy rámutatok a társadalmi nyavalyájára, mintha egy éhes ember gondolataiba vagy cselekedeteibe nyúltam volna bonctollammal.

Hogy a polgári szellemben nevelt leányból nem csinálók forradalmárt, nem változtat a dolog lényegén. Mindenki, aki elégedetlen: forradalmár és mihelyt megelégedett, megszűnik annak lenni!

A milliók pszichéje ez és az eszmékért halni tudó kevés kivételek nem számítanak.

A szexualitás mint téma éppúgy nem lehet soha idejét múlt, mint a zseb és gyomor téma, különösen amíg szükségérzet (és mikor nem lesz az?). Nem lehet ezt a falura sózni mint a lekopott néma filmet. A centrumbaállítása ép oly jogos, mint más testi, vagy lelki dologé.

Szexuális életünk olyan szorosan összefügg, gazdasági életünkkel, hogy nem lehet a kettőt különválasztani. Nem lehet olyan szexuális mesét mondani, hogy ott ne legyen szerepe a másik tényezőnek, a létformának.

Ha egy leány például az öreg, gazdag férfi helyett a fiatal szegény legényt választja, akkor a szexuális vagyont többre becsülte az anyaginál. Ha megfordítva választ, attól még mindig koldús párja lehet: egy nemi éhező, aki csal, lop, éppúgy mint akinek nincs mit ennie. Vagy szenvedve nélkülöz, akár az a másik.

Semmi sem adja az életnek annyi konfliktusát olyan mérhetetlen színváltozatát, mint a két tényezőtől eredő hiányérzet és ezek erőjátéka. Író számára kibányászhatatlan terület.

Minden nagy dolog sok apróból tevődik össze. Kis szerelmű csaták apró tűzjátékából fut össze a fénycsóva ami az egyetemestre rávilágít.

Öntudatos, szexuális témájú írásoknak erkölcsi hatása csak nemes lehet és sokféle irányba ható. Sok emberben tudatosít bizonytalan érzéseket, amelyekkel nem mertek szembenézni és zavarták idegéletét. Egyáltalában tükörképet mutat az élet szexuális arcáról, amelyből mindenki kiválogathatja a maga „esetét”.

Sajnos ezen a téren még nincs az írónak olyan szabadsága mint a tudósnak. Az írónak kendőzni kell, édes szószba mártani a keserű igazságokat. Így gyakran megtörténik, hogy a torkos olvasó lenyalja a meseszirupot, az igazi tartalmát megsemmisíti.

Az író mondanivalói lelki beállítottságától függenek, viszont tudjuk, a lelki beállítottság szorosan összefügg a testi érzésekkel. Ha tehát egy írónak szexuális tendenciájú mondanivalói vannak, lehetséges, hogy az a maga komplexusának a szublimálódásából ered.

Ez azonban nem von le semmit az írások értékéből és lét-

jogosultságukból, sőt megalapozza azokat, ha a szó bátorsága és az írásművészet tehetsége Isten kegyelméből vele adatott:

Világnézet?

Szeressük egymást és tanuljunk egymástól...

Az egyetlen előrevivő út nem lehet más, mint a szeretet és a tudás kollektivitása.

A szeretet a lelkek megértése, a tudás a dolgok megértése. Én szerénytelenül azt gondolom, hogy ugyanazon a világnézeti alapon állok mint Edison, Einstein, vagy Piccard professzor, habár csak apró szerelmek apró írója vagyok.

Gergely Boriska

BERTRAND RUSSEL:

KINA

Ha ezt a könyvet mi, félíg vagy egészen az európai, illetve nyugatra terjedt műveltséghez tartozó emberek elolvassuk s egy kevés józan mérlegelés mellett magunkba szállunk: nem fogjuk továbbra is a mi embergyilkos civilizációnkat dicsőíteni. S a kizsákmányoláson, emberölésen, magasabbrendű-fajiság képzelgésén alapuló, megalkuvó kereszténységű társadalmi életünket (e szavakat Bertrand Russel alkalmazza), nem merészeli senki közülünk a keleti közelebből a kínai civilizáció fölé helyezni, még mellé sem. Az összehasonlításnál kiviláglik: etikánk magasabb és megalkuvóbb, írásmódunk gyorsabb, ügyesebb, lélektől üresebb; iparunk fejlettsége csak rombolásra, gyilkolásra kihasználva, nem a tömegjólét fokozására. Ezzel szemben a kínai élet-szemlélet több örömet fejlesztett ki a passzívabb tömeg-lélekben s ha igazat adunk Bertrand Russelnek (muszáj igazat adnunk), uniformizált egyszerűségükben multhoz ragaszkodó lassuságukkal az egyformább fejek igénytelenségében több és különb bölcsesség rejtőzik, mint a profitra s egyéni kiválóságra mindenáron törő európaiak mehanizált rohanásában. Nekünk, európaiaknak minden tettünkben a mulandóság rettenet, bizonyítja B. R., de az ősök sirját ápoló, az ősök írását, költői kedélyességét tisztelő kínainak a mulandóság nem félelmet gerjesztő formában jelentkezik, hanem mint az ősök sorába állás, az utódok végeszakadatlan tiszteletében. Pedig chinéség sokszor sújtotta Kínát, forradalmak szántogatták a zsufolt tartományokat, ám az évezredek megszokásai csak nem engedték elpusztulni a nyugodt megbékélést s a rongyokon és marék rizsen is csillogó életörömet.

Mert se a gyaloghintót cipelő kulinak, se a sokgyerekű s kisközségi parasztnak, primitív kézművesnek, vagy konfuciánus hivatalnoknak nem szakad le szájáról a mosoly és a tréfa.

Valahogyan keresztényibbnek tűnik fel sok vonásában a kínai anélkül, hogy komolyabb vonatkozása lenne a kereszténységgel.

De most valami beleszól az eddigi életfolyamatba. Egy része a műveltségterjesztő és tisztelő kínai intellektueleknek belekóstolt az európai kultúrába. A sarokbaszorított régies kínai élet kényszerítette őket a mi fogalmaink szerinti haladásra. S az imperialista külföldi hatalmak alapította gyárakban kifejlődött az európai élet-nívóra törekvő ipari munkásság.

Ezek új és új generációkat nevelnek az európai tudás különféle ágára. Egyelőre kissé hézagosan: de roppant lelkesedéssel. Egy sokáig a multon csüggő, lomhaságából felébredt és a tespedtségtől menekülő nép kivirágzó energiájával. (Közleményeit az 1920. év körül állítja össze B. R. és 1926-ban adja ki).

Kína felébredésével kapcsolatban elrettenéssel tekint az ember Japán gyökeres elnyugatosodására, minden régi előnyük, keleties értékeik elvesztésével, a nyugati hibák következetes átvételével.

A nyugatosító kínai generáció az álszemérmesen seftelő Amerika, a fölényesen szemtelen Anglia és a tigrismódra ólálkodó Japán hatásai alatt fejlődnek és félő, hogy csak hibáikat veszik át: a könyörtelenséget, a kapzsiságot, a gépkultúrát, a szolgaságotteremtő politikát.

Bertrand Russel szeretné rávenni az európaiakat, hogy kellőképpen megbecsüljék a világ egyik leghatalmasabb kultúrájának teremtőit: a színes kínaiakat. S egyuttal a kínaiakat megismertetni hibáikkal, hogy ne tiszteljék és szolgáljanak nehogy leutánozzanak mindent, ami a modern európai élethez tartozik, hanem kellőképpen átértékelve, csak a legszükségesebb politikai, közoktatásügyi és gazdasági reformokat hajtsák végre.

Végső tekintetben nem tartja valószínűtlennek Kínára való befolyását a bolsevista agitációnak (hangsúlyozom 1920-ban).

Ezt a könyvet átolvasva, a letiprását váró Kínát megismerve, nem igen tartunk semmiféle sárgaveszedelemtől. S más szemmel nézünk mindenféle ázsiai tömegmozgalmaik.

Bertrand Russel Kína iránti szeretete áthatol a legidegenkedőbbek közönyén is és Kelet barátjává avat mindenkit, aki a haladást abban látja, hogy bizonyos törvényszerűségek, (melyeket itt-ott felismertek), az összembariságra átruháztassanak.

A materialista gondolkodás eszközeivel vizsgálva Kína helyzetét, több olyan következtetése van Bertrand Russelnek 1920 körül, melyek megvalósulását mi már 1932-ig megéltük.

Kína sok forradalmon, kényurak erőszakoskodásán, barbár idegen hódítók invázióján át is, mindig megőrizte emberbecsűlő világszemléletét, a kultúrához való bensőségesen mély ragaszkodását. Remélhetjük, a jövő útján is a Jang-ce-Kiang lassúságával fömpölyög majd a kínai élet, európai tudással mindjobban vértetve a körülötte ólálkodó, vagy éppen testét szaggató betolakodók ellen. Magasabb társadalmi célkitűzések jegyében.

Laták István

Örök szomjazók

Dános Árpád novellái.

Bodoni antiqua betűkkel Kner Izidor könyvnyomtató gyomai műhelyében készült; Káldor könyvkiadóvállalata terjeszté. Tizenegy remekbe faragott korkép, tanulmány, ember és jellem ábrázoló művészi teljesítmény Dános Árpád tollából.

Olyan sok a könyv, hogy előítélettel, félelemmel és csalódást várva vesszük kezünkbe az új kiadásokat. Sokszor megtörtént már, hogy a külsőben pompásköntösű jövevény eltakart, vérszegény, korcs, lélektelen teste nem mutatott fel emberi értéket, sem ideig tartót, sem örökkévalót. Nemcsak ismeretlen írók okoztak csalódást, hanem sokszor a félmjelzett, beérkezett nevek váltak méltatlanokká a szíves fogadtatásra. Nem csoda tehát, ha az újonjotteket a bizalmatlanság handicapjével üdvözljük.

Az igazi csoda abban rejlik, ha az ilyen szkepticizmussal felnyitott könyv hívővé teszi az Írás tamásait és ritka lelki élvezetben részesíti műalkotásával azokat is, akik a leírt szóp gondolatot szinte vonzalommal szeretik. Az írója rokonszenves lett, könyvét és nevét megőrizzik azzal a jószándékkal, hogy még találkozzunk vele. A történelmi miniatűrje mesteri földolgozásával hozza elénk az elmúlt századok fiaskóját (és megmutatja vele az elkövetkező évtizedek sikertelen igyekezetét) a falanszter nagy-mevű tervezőjének, fourier-nek — emberi önzéssel nem számoló utópiáját. Szegben, a lélek és tudás, nem foghat emberábrázoláshoz, mint e könyv szerzője, akinek megadatott itélni az elevenek erőtlensége és kirívó tulajdonságai felett. Nőalakjai igazak, anélkül, hogy túlsokban hizelegne véleményeivel, — Évját épugy ismeri, mint a többi témáját, novellája plasztikus szószobor, ahol nincs dimenzióbeli eltérés sem anatómiai ellentmondás. Amibe fog biztonságérzet vezet, tudás irányítja, ösvényét lélek egyengeti és könnyűszerrel eljut mindenüvé, amerre igyekszik. Egyedül az Apostol című rövidebb történetében nem érte utól ön-

magát, bár eszmei célkitűzése itt sem veszít hatásából; az óráscsászár személyes megállapítása nem dezavualhat emberi egyenlőséget, mert a különböző idői mutató szerkezetek mozgaló ereje nyilvánvalóan sohasé törekedett az ellentétek kiegyenlítésére, az emberi közhitté terebélyesedett vágyakozást az egyenlőség után nem az órák mehanizmusa akadályozza, hanem a kényelmes világnézetű élők ál-humanizmusa.

A taps kötelez — írja a művészeti Apotheozisának szánt mélyértelmű első elbeszélésében. A tetszésnyilvánítás — noblesse oblige — visszaható erővel száll a szerzőre. Akinek az első könyvét szeretettel fogadták, attól a másodikat bizó hittel várják. Olvasóinak és tehetségének tartozik az ígérettel — ezt a könyvsikert mihamar kövessék rejtve őrzött kéziratai.

Czakó Tibor

SIPOS DOMOKOS :

Vajudó idők — Vágtat a halál

Erős hatással volt rám a kötet tartalma, beszélni akartam róla és eszembe jutott, hogy még egy kötetem van Sipos Domokostól, az Erdélyi Szépmíves Céh jóvoltából. Versek. „Vágtat a Halál”. Ez a kötet adta a szomorú meglepetést, hogy Sipos Domokos halott. Most már magam is emlékeztem. A kötet tartalmának az első fele Szentimrei Jenő gyönyörűen megírt ismertetése Sipos Domokosnak az embernek és az írónak: Sipos Domokos kettétört élete. Az első lapon egy csinosarcu, megletekintetű fiatal férfiarc Sipos Domokos fényképe. Milyen jó, hogy előbb olvastam el a novellás kötetet így tökéletesen megértettem a dicsőszentmártoni fiú iránti kegyelet és forró szeretet megnyilvánulását.

Szentimrei Jenő írása Sipos Domokosról egy a mi számunkra mindennél érdekesebb regény, mert nemcsak Sipos Domokost találjuk meg benne, de az egész akkori politikai és irodalmi Vajudó idők keresztmetszetét, amikor a magyarság kétfelé szakadtan egymás ellen fordult. Ez a történelmi idődarab pedig szorosan összefügg Sipos Domokossal mint emberrel és mint íróval. Sipos Domokos mint hivatalnok, mint szerkesztő, mint író irányjelző volt és sokak szemében hazaáruló, mert a történelmi erőkhöz való alkalmazkodást hirdette. Azt hiszem legszebben szolgálok Sipos Domokos emlékének, ha Szentimrei Jenő lángoló írásából idézek:

„Regényírónak szánta a sors, de torzóban maradt, elnagyoltnak, kiteljesületlennek, hogy regényhősnek annál később, annál befejezettebb legyen. Élete egyetlenegy ponton kerékedett teljesen egészé: az elhivatás egész kálváriáját megfutotta rövid harmincöt esztendő alatt.

„Bocacciót sem regényei avatták halhatatlanná. Mért kell annak halálán túl is „igéretnek“ maradni, aki novellában ilyen alkotásokkal lepte meg ezt a nagyon gyér és nagyon helytelen irányokból befolyásolt közönséget. Írásai az én elragadtatott konferanszom nélkül is felelni fognak önmagukért. De most előttünk van egy lezárt élet egész termése, most már el lehet mondani róla: Ime az író!

„Ha pedig nem akarjuk lezárni ezt az életet a koporsóval együtt, akkor folytatni kell Sipos Domokost, akkor fel kell kapni a kibobbant életmécs lángját és fáklyaként feltartva vinni tovább, ahogyan ő vitte életében, az igaztalanságok, álságok, könyörtelenségek és szeretetlenségek sűrű éjszakájában, hogy lobogjon és világoljon mindenkinek. Felemelni, ahogyan ő felemelte és felmutatni, ahogyan ő felmutatta országnak, világnak, a megrugdalt kiközösítésre ítélt és szándékosan félreértett, vagy üres pöffenkedéssel lonézott — Embert.

„Ha nem vállalja más, vállalni kell nekünk írótestvéreinknek, hiszen a dicsőszentmártoni sírdomb a téli éjszakában nekünk üzen. Nekünk mutatja mint feltartott ujj a közös sorsot a mindnyájunk egyformán vigasztalan végzetét, akik a világnak ebben a sarkaiban magyar nyelven hirdetjük az igét.

S ha nem vállalja más, én akkor is vállalom, vállamra emelem őt, mint a mesebeli sántát, a mesebeli vak. Ő mindnyájunknál jobban látja immár fénytelen szemével a mi utunkat és az én lábaim valameddig még elmehetnek ezen az uton. De ha csak egy lépéssel is jutunk előbbre neki kell megköszönnünk, mert mégis ő volt az, akinek ezért az egyetlen lépésért meg kellett halnia!

Lássuk még papírra vetett üzenetét Sipos Domokosnak, amelyet halálos ágyán írt:

„Az általános emberit hangsúlyozom, mégis érzem írásomból, hogy ennek a vajudó kornak szenvedő, vergődő magyarja vagyok, aki különb, mint a gondolatnélküli nacionalista“.

Kellene még Sipos Domokos verseiről is írni, amelyeket halálos betegsége alatt írt. Soha azelőtt nem írt verseket és mégis a lírája is olyan teljes mint amilyen teljes a Halál biztos tudata benne. Mielőtt egy versét még leírnám, szeretném kifejezni azt az óhajomat, hogy Sipos Domokos emlékét mi is őrizzük kegyelettel, mert azon a harcmezőn esett el, amelyen mi is az övének gyengébb erővel, de nem kevesebb hittel harcolunk.

Gergely Boriska

Kis emberek pénze és a kultura

A magános ember mint mecénás elveszti jelentőségét úgy az irodalom mint a művészet terén. A gazdasági helyzet minden társadalmi réteget egyaránt érint. Habár a társadalomnak úgynevezett alsóbb rétegei jobban érzik a világkrízis nyomását, mégsem mondhatjuk azt, hogy igazán fehér hollószámra menő kivételről eltekintve akadna ember, aki a világkrízist ne érezné.

Azok, akiknek módjukban állna gazdasági helyzetük megrendülése nélkül irodalmi és művészeti mozgalmakat vagyoniilag támogatni, vagy csak támogatni is, a legtöbbször nem a vagyon, de ehhez szükséges lelki diszpozíciót nélkülözik. Korunk egyáltalán nem hasonlítható a reneszánszhoz habár nagyon sokan már egy újabb korszak hajnalát vélik látni a történelmi események mögött, sőt, ha a múltban keresünk korunkhoz hasonló történelmi időket, a hasonlóságot legtágabb értelemben gondolva, úgy korunk inkább hasonlít a hanyatló Rómához, mint az ébredő reneszánszhoz. A gazdasági helyzet következményei először a kultura terén éreztetik hatásukat. Ha már most ez a hatás visszamenőleg több évre terjedő úgy könnyen elgondolható, hogy a kulturális élet terén nagyobb hozatala magános embertől alig várható. Korunk egyáltalán nem kedvez az egyéni munkának még a legnagyobb egyéniségek is ügyes mesterkedésekkel cselekedeteiket úgy állítják be, mint a társadalmi közösség által létrehívott tetteket. Mindenkor kikérik a köz ítéletét és hozzájárulását. A legtöbb a nyilvánosság előtt történt nagyobb megmozdulás mögött rendszeren kormányok, szövetségek, kartellek, tartományi tanácsok, magisztrátusok és előjáróságok csoportosulnak, mint akik a hozott határozatokat kollektíve helyeslik, kíváncsúnak tartják és végrehajtják.

Irodalmi mozgalmak tehát ne számítsanak mecénásokra. Sem a kor, sem annak szelleme, sem a gazdasági helyzet ilyeneket nem produkál. Ha itt-ott elő is fordul, hogy egyes emberek nagyobb összeget áldoznak kulturális, irodalmi és művészeti célra, az csak rövid ideig tarthat és sohasem teljesen érdektelen.

Teljesen érdektelen, kizárólag a köz javát szemelőtt tartó irodalmi és kulturális, valamint művészeti támogatás csak államtól, tartománytól, városi hatóságtól, egyesületektől, főképpen pénzintézetektől kerülhet ki. A kisebbségi irodalom sorsa elsősorban azoktól a testületektől függ, amelyeknek programja kulturális célokat kíván megvalósítani: ilyenek a népkörök, kaszinók, egyesületek, dalárdák, olvasókörök stb. Most amikor magánosok kultúrátámogatásáról különösen a társadalomnak alsóbb rétegeiben szó sem lehet, mikor már a középosztály is nagy részt beszűntette az irodalom és művészet támogatását, egyelőre az említett

intézmények révén remélhetjük, hogy a lakosság szélesebb rétegeibe is eljuttathatjuk szellemi termékeinket. Mindazok, akik ismerik lapunkat, ismerik céljainkat korunk mozgalmainak megértéséről tesznek tanúságot, ha a Kalangyát elsősorban a nép és olvasókörök kebelében igyekeznek ismertté tenni és a jövő évi költségvetésbe felvenni. Csak így remélhetjük, hogy a társadalomnak az a rétege is megkapja kisebbségi irodalmunk által kitermelt kulturajavait, amely egyébként egyáltalán nem juthatna azokhoz. A kultúra elsősorban mégiscsak a lélek műveltsége. Korunkat szeretik a technika által elért eredmények után megítélni: repülőkre, rádiókra, gázbombákra és mindenféle kisebb-nagyobb technikai vívmányra mutatnak, mint amelyek állítólag a múlt fölött emelkednek bennünket, de ha jól megvizsgáljuk korunk emberének a lelkét, azt látjuk, hogy mindezeknek a vívmányoknak ellenére a modern ember lelke bizonyos mértékben nem elégül ki ezeknek a vívmányoknak szemléletével, sem a világrekordok számoszlopai, sem a rádió által közvetített előadások, sem a kémiai háboru előre vetített rémei őt ki nem elégíthetik. Nem is elégítik ki.

Németország és Franciaország legtöbb nagy városa irodalmi díjakkal siet a lélek kielégítetlen szomjúságának a csillapítására. A mi nagy városaink, sajnos ilyen díjakat egyelőre nem tűztek még ki. Ennek az okát ha Németország és Franciaországra gondolunk könnyen megértjük, ha a mi nagyobb városainkra tekintünk nem tudjuk magunknak megmagyarázni. Milyen kedves volna, ha például ilyen irodalmi díj tűztnék ki: írassék egy regény stb. . . stb. . . a kitűzött díjat tíz magyar falu gazdaköre gyűjti össze és ajánlja fel. A honorárium 50 ezer dinár, amiből községenként 500 dinár lenne. Tizenötezer lakos után fejenként harminchérom para. Mindenféleképpen arra kell törekedniök városi és községi vezető embereinknek, hogy a modern ember nivójára emeljék az irányításukra bízott embereket. Ezt a nívót természetesen elsősorban úgy érik el, ha a lakosságot gazdaságilag talpraállítják, higiénikus viszonyok közé helyezik és kulturális javakhoz juttatják. Egy ilyen irányu megmozdulás hamarosan követőkre találna és éppen azért szerencsésnek mondható az a testület, amelyik először mondja ki ebben az irányban az első szót, megindítja azt a mozgalmat, amely azután hamarosan megtermi gyümölcsét.

Az a kor, amely céljait oly széles alapokra fektette, mint a miénk is, ma már a leggazdagabb és legtehetősebb ember is csak mint egy tagot veheti számításba, kulturális, tehát irodalmi és művészeti téren is csak akkor érheti el célját, ha kollektíve összefog. Az összefogás eredményezi aztán azt, hogy a társadalomnak az a rétege, amely évszázadokon keresztül a kulturális mozgalmakból teljesen ki volt zárva, bekapcsolódik a világot mozgató

problémák áramába. Ezek a problémák már természetüktől fogva is olyanok, hogy egyszerre érintik a legfelsőbb és legalsóbb rétegeket egyaránt. Aki átlátja, hogy magára hagyatva nem képes olyan vállalatokat megvalósítani, amelyek százezrek lelkét mozgatják meg, de érzik, hogy csak akkor elégülne ki vágya, ha mindazok a gondolatok, melyek az ő lelkét eltöltik, az emberiség közkincsévé válnának, örömmel siet minden olyan vállalkozás támogatására, amely százezrek hozzájárulásával ígér sikert. A mecénások kora letűnt. Az elszegényedett, de lelki javak után áhító emberek aprópénzei még mindig megmenthetik a kultúra süllyedő hajóját.

Polácsi János

Rembrandt korának levegőjében

Henrik von Loon: Der Überwindliche. Zeitbild um Rembrandt van Rijn — Rudolf Mosse, Berlin.

Nem tréfa vagy kopott szólásmód, hanem a könyv olvasásához valóban visszamegyünk az időben és megállunk a XVII. század közepén az amsterdami Joden—Breestraat egyik háza előtt, ahol valami van, Rijn nevezetű festő lakik beteg feleségével és felesztű házvezetőnőjével. Be is lépünk ebbe a házba, sőt mindennapos vendége leszünk a különös művész különös otthonának. A földszinten szép függönyös ágyban fekszik Saskia, a művész tüdőbeteg felesége, mellette a kis Titus gügyög, fönt pedig egy szál gyertya mellett Rembrandt dolgozik, levonatot készít rézkarcairól. Látjuk, hogy ez a sápadt, röthaju, fiatal asszony már nem lesz sokáig az élet vendége. A házvezetőnő bolondos, nyelves, de legalább rendben tartja a házat és a kis Titust nagyon szereti. Rembrandt legtöbbször elfelejti, hogy idő is van a világon, teljesen megfeledkezik az élet mindennapos rendjéről és szokásairól, evésről, alvásról, üzletről, pénzszerzésről, holnap-gondokról, reális értékekről — csak dolgozik, elmélyülten, szünet és fáradtságérzet nélkül dolgozik. Néha elhagyja a Breestraat-ot, ilyenkor a mindenkitől elkerült zsidó negyedben kószál, ahol sok színt és eredetiséget talál. Néha a műkereskedők üzletében felejtí magát és sokáig elnéz egy Michelangelo képet s mert tetszik neki, hamarosan ügyetlen alkudozás után meg is veszi. Fogalma sincs a pénz értékéről. Ha az uccán egy koldussal találkozik, megáll, előveszi vázlatkönyvét, rajzolni kezd és észre sem veszi, hogy katonák lövöldöznek körülötte. A köztársaság ügyei egyáltalán nem érdeklik, arról sem vesz tudomást, hogy Orániai Vilmos körülkeríti a várost, hogy Amsterdam ura lehessen. Rembrandt csak

dolgozik, egyre dolgozik, hiába törnek rá rút bajok és rettenetes tragédiák. Saskia meghal, adósságot adósságra halmoz, értéktelen utánzói gyorsan elnyerik a közönség kegyét és a mogorva, megalkuvást nem ismerő művész egyre kevesebb portré megrendelést kap. Második feleségét a bájos Hendrickje Stoffels-t az egyház kiátkozza, Rembrandt csödbe kerül, nagyszerű műkinccseit elárverezik, Hendrickje is megbetegszik és hamarosan ugyancsak tüdőbajban hal el. Titus, ez a szép, finomarcu fiú hjártelen tüdővérzést kap és másnap már ő is mereven, vértelen ajakkal fekszik a ravatalon. Rembrandt öreg lesz, szemei vízesen csillognak, üres, bamba mosoly merevedik arcára (1665-ből származó arcképe!) de azért dolgozik, dolgozik, küzködik az árnyal, a fényel, az emberrel és az istennel. Orvosának, barátjának Jan van Loonnak utolsó látogatása alkalmával fel kell olvasnia Jákob tusakodását az ótestamentumból. Jan van Loon olvassa a halálkölő ágyánál: „És mondá neki: Mi a te neved? És ő mondá: Jákob. Amaz pedig mondá: Nem Jákobnak mondatik ezentul a te neved, hanem Izraelnak, mert küzdöttél Istennel és emberekkel és győztél”. — Rembrandt fel akar emelkedni, de már minden ereje elhagyja. Maszatos, festékes ujjait felemeli, valamit mondani szeretne, de csak vízes, merev szemének nyugtalansága jelzi ezt a szándékát. Jan van Loon doktor megismétli az utolsó sorokat: „Amaz pedig mondá: Nem Jákobnak mondatik ezentul a te neved, hanem Rembrandtnak, mert küzdöttél Istennel és emberekkel és győztél.”

Ez a könyv tulajdonképen Jan van Loon doktor vallomása és emlékezése. Elég pontosnak látszó s mindig friss feljegyzéseket gyűjtött össze legnagyobb kortársáról, a lenézett, meg nem értett és elhagyott Rembrandtról, az akkori németalföldi viaszonyokról, 1643-ki amerikai utazásáról, Spinozáról, a kiátkozott spanyol zsidóról, az orvosi, sebészi tudományok akkori vívmányairól, az egyetemi, egyházi és politikai életéről. Rembrandtban csak sejti a nagy embert, maga is bevallja, hogy nem sokat ért a képíráshoz és mosolygósan tájékozatlan, mikor képeket dicsér és magyaráz. Nem Giorgio Vasari, aki elsősorban művész volt és művészi szemmel, művészi elfogultsággal írta kortársainak életrajzát. Van Loon doktor nem a művészről ír, hanem az emberről, ennek a csodálatos, végtelen századokat beragyogó lángelmének szürke, viaskodós hétköznapijairól és ezért sokkal, de sokkal izgalmasabb, vonzóbb olvasmány ez a könyv, mint Vasari még ma is érdekes és becses könyve: „Vite de' piu eccellenti pittori, scultori et architetti”. Azonban ma már nem fogadhatjuk el Vasari véleményét Michelangeloról vagy Giottoról, hiszen azóta a rinascimento művészetét már jó néhányszor átértékelte a művészet-bölcsélet és az esztétika, Vasari életrajzi adatai pedig

nem megbízhatók, adomái, pletykái nagyon is vitás értékűek. Jan van Loon egyszerűen annak a világnak a levegőjét adja vissza, amelyben Rembrandt élt s Rembrandt alakja minden elfogultság, pletyka, csodálat nélkül a maga emberi sutaságában, a leghűbb háttérrel áll előttünk.

Rembrandt művészetének óriási könyvtára van. Emlékszem egy amsterdami könyvesboltra, amelynek külön osztálya volt, ahol ezerszámba szorongtak a Rembrandtról szóló könyvek. Talán egy művészről sem irtak, elmélkedtek, bölcsekedtek ennyit, hiszen egyik sem adott ennyi problémát. Itt nemcsak a lángész csodálatos lobogásáról van szó, hanem az arcképfestés bensőségességről, zártságáról, egységéről, a fény rejtelmes individualizmusáról, a lélek csodálatos meglátásáról az arcban, a multnak, a sorsnak érzékelhetőségéről, a képirás misztikus, bölcselmi mélységeiről. Néhány művészet-bölcselő valóságos bölcselmi rendszert épít Rembrandt halhatatlan művészete köré. S noha reppant sok Rembrandt életrajz jelent már meg, a művész Rembrandtot senki sem választja el az embertől. Egyedül Jan van Loon könyve adja az igazi embert. Mint Rembrandt kortársa, barátja és orvosa, mint élelvenszemű, pontos megfigyelő, aki orvosi könyveket is irt, megkapóan friss és nagyon eredeti képet ad a legnagyobb hollandusról. A közvélemény, a hivatalos művészettörténelem nem befolyásolhatta még van Loon doktort, hiszen Rembrandtot jóformán még semmire sem becsülték akkortájt s halála után teljesen elfelejtették.

Jan van Loon eleven, eredeti feljegyzéseit kései unokája (kilencedik foku utóda) Henrik Willem van Loon rendezte sajtó alá. Nagyon ügyesen oldotta meg feladatát s a különben is érdekes és eredeti vallomásokat oly üdön csoportosította, hogy izgalmas, elragadó, friss olvasmánnyá gyúrta kiváló ősenek három és félszázados, meghitt vallomásait. Így könnyen érthető a könyv hallatlan sikere: ez a könyv volt az idei legnagyobb holland könyvsiker és németül is húsz kiadást ért el pár hónap alatt. Aká Rembrandtot csak kissé ismeri, aki valaha ámulta vásznait, rézkarait, a clair-obscurnek végtelen, varázsos művészetét, az mindenesetre meg akarja ismerni a képirás leghatalmasabb és legtitokzatosabb mesterének igazi, emberi arát és életét.

De hiába ismerjük meg Rembrandt emberi életét, végül mégis csak Emile Verhaerennek kell igazat adnunk, aki Rembrandtról írott könyvében azt állítja, hogy a lángész halomra dönti a miljö-elméleteket. A lángész örökkön érthetetlen és csodálatos marad.

Szenteleky Kornél

szül, hogy ez a lehetőség serkentőleg fog hatni írónkra, s a Kalangya-könyvtár keretében valóban irodalmi és emberi értékű regények látnak majd napvilágot. A Kalangya könyvtár első kötete karácsonykor jelenik meg s az előreláthatólag Radó Imrénék, az egyetemes magyar irodalomban is ismert és elismert írónak pompás regénye lesz Gyóni Géza életéről. Gyóni Géza, mint ismeretes, valamikor Szuboticán újságíróskodott és akkorjában jelent meg nagy feltűnést keltő verseskönete is. Radó ezeket az esztendőket írja meg pompás regényében és a Kalangya büszke örömmel állapítja meg, hogy könyvtárát ezzel a regénnyel indíthatja útnak. Magáról a könyvtárról, a könyvek áráról legközelebb írunk, most csak annyit jegyzünk meg meg, hogy a Kalangya-könyvtár az író és olvasó szövetkezése lesz a magasrendű, élő irodalom megteremtésére és fémmtartására. A Kalangya előfizetői természetesen jeltékényen olesőbb áron fogják kapni a Kalangya-könyvtár kötetait. A Kalangya-könyvtár belső szervezete folytán kiadványai igazi bibliofil értéket nyernek s késő korokban is, már csupán megjelenésük körülményeivel is, nagyértékű nemes emlékei lesznek napjainknak.

A Kalangya az elmúlt félesztendő alatt megmutatta életképességét és ezt közönsége megértésének és szeretetteljes támogatásának köszönheti. Több mint nyolcszáz előfizető sorakozik immár a Kalangya köré, de érthető, hogy az elmúlt félév hatalmas beszerzési költségeket kívánt és ezek bevételeink közel hetven százalékát emésztették fel. Ezért van szükségünk arra, hogy az alapítás esztendejében minél több alapító előfizető is sorakozzék a Kalangya köré. Kérjük tehát mindazokat, akiknek anyagi körülményei megengedik a negyedévi százdináros alapító előfizetést, csatlakozzanak minél nagyobb számban alapító előfizetőink táborához. S kérjük elsősorban a magyar kulturegyesületek elnökeit és vezető férfait, tegyenek meg mindent, hogy egyesületük szintén az alapító előfizetők sorába lépjen.

Végül azokhoz az előfizetőinkhez szólunk, akiknek előfizetése október elsején esedékessé válik. Ezek az előfizetők a jelen számban csekklapot találnak, igen kérjük őket, kegyeskedjenek a legalább félévre szóló 60 dináros előfizetést forduló postával hozzánk eljuttatni. Végül: ha szereti a Kalangyát, mutassa meg minden barátjának és ismerősének és szoltsa fel őket, csatlakozzanak a Kalangya előfizetőinak táborához.

Testvéri szeretettel

A Kalangya szerkesztősége és kiadóhivatala.

Mottó: A nagyraemelt áldozatokban él.
Felmúlja bészart léte határait.
A századok bús omladékain
Allva marad s az örök tünésnek
Fennem parancsol s megtöri a halált.
(Borssenyi Dániel)

A Kalangya alapító előfizetői:

Örökös alapító előfizető
Dr. Vilt Vilmos, Novi Sad

Árászim Viktorné, Sztáriszivác
Barsy Viktor, Bácskátópola
Bodrogh Imre, Bácskátópola
Dr. Deák Leo, Szombor
Dr. Draskóczy Éde, Sztáribecsej
Fernbach Károlyné, Pacsir
Dr. Gombos Dezső, Sztáribecsej
Gräffner Dénes, Vrsac
Grossinger Károly, Noviszád
Dr. Hadzsy Jenő, Bácskátópola
Herresbacher Dénes, Szaján
Dr. Koráni Elemér, Noviszád
Dr. Kovács Bódog, Sztáriszivác
Léderer György, Gsóká
Becszeréki Magyar Közm. Egyesület
Magyar Népkör, Sztáribecsej
Prém Péter, Torda
Dr. Szántó Gábor, Szubotica
Szuboticei Népkör, Szubotica
Dr. Takács Ferenc, Sztáribecsej
Dr. Zelenay Miklós, Sztáribecsej
Vargha Lajos, Mol

KALANGYA a jugoszláviai magyarság egyetlen irodalmi folyóirata. — Felelős szerkesztő és laptulajdonos: Bencz Boldizsár. — Felelős kiadó: Blazsek Ferenc (Reggeli Újság) Noviszád. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Kralja Petra ul. 30. — Előfizetési ára: alapító előfizetőknek félévre 200'—, egész évre 400'— dinár. Rendés előfizetés: Félévre 60'—, negyedévre 30'— dinár, egyes szám ára 12'— dinár. Magyarországi főbizományos: »Studium« könyvesbolt, Budapest IV., Múzeum krt. 21, Telefon: 856-16. Póstkareképzéztári csekk-számla 4041. — Előfizetések, negyedévre: Magyarországon 4 pengő, Csehszlovákiában 30 csekkorona. — Magyarországi szerkesztő: Fekete Lajos Budapest I. Budafoki-út 17. V. e. — Urania (Komlós M.) nyomdai műintézet nyomása, Novi Sad.